



COEDWIGOEDD GLAW CELTAIDD CYMRU
CELTIC RAINFORESTS WALES



Pori mewn Coedwig Law Geltaidd - canllaw i reolwyr coetir



Cynnwys

Geirfa	4
Adran 1: Cyflwyniad	8
1.1 Nodau dysgu a chanlyniadau'r llyfryn hyfforddi	8
1.2 Beth yw Coedwigoedd Glaw Celtaidd a pham eu bod mor arbennig?	8
1.3 Hanes byr o'r Coedwigoedd Glaw Celtaidd yn Ynsoedd Prydain.	8
1.5 Prosiect LIFE Coedwigodd Glaw Celtaidd Cymru	9
1.6. Safleoedd prosiect Coedwigoedd Glaw LIFE	10
Adran 2: Pori cadwraeth	11
2.1 Cyflwyniad i bori cadwraeth	11
2.2 Pori mewn coedlannau / coetiroedd	11
2.3 Buddion i fywyd gwyllt	12
2.4 Buddion ar gyfer ffermio	13
2.5 Buddion carbon a llafur	13
Adran 3: Pori coetir	14
3.1 Rhesymau dros ddirywiad pori mewn coetiroedd	14
3.2 Pori a bywyd gwyllt	15
3.3 Cynllunio pori coetir	18
3.4 Cynllun Pori	18
3.4 Sut mae anifeiliaid yn pori	21
3.4.1 Gwartheg	21
3.4.2 Defaid	21
3.4.3 Geifr	22
3.4.4 Merlod	22
3.4.5 Moch	22
3.5 Ffactorau Da Byw Ychwanegol	28
3.5.1 Bridiau Anifeiliaid	28
3.5.2 Dosbarth y da byw	28
3.5.3 Amseriad pori	28
3.5.4 Lefelau stocio	30
3.6 Cymhwyso'r canllawiau lefel stocio yn ymarferol	34
3.7 Monitro effaith rheoli	34
Adran 4: Sefydlu a rheoli pori cadwraeth	37

4.1 Cyrchu da byw	37
4.2 Cytundeb rhwng Tirfeddiannwr a Phorwr.....	37
4.3 Rheoliadau symud a deddfwriaeth lles da byw	39
4.4 Pryderon Economaidd-Gymdeithasol.....	39
4.5 Ystyriaethau ar gyfer rheoli pori.....	39
4.6 Deddfwriaeth a Chydymffurfiaeth Gyfreithiol	39
4.6.1 Adnabyddiaeth a deddfwriaeth symud.....	39
4.7 Cludo	40
4.8 Cofnodion y milfeddyg	40
4.9 Cyflwr Amgylcheddol ac Amaethyddol Da	41
4.10 Arolygiadau	41
4.6 Deddfwriaeth ac Yswiriant Trydydd Parti	41
5.1 Iechyd a lles	42
5.2 Iechyd Da Byw	42
5.2.1 Anhwylderau cyffredin	42
5.2.2 Planhigion gwenwynig a niweidiol:.....	44
5.2.3 Twbercwlosis Buchol (TB).....	44
5.2.4 Bioddiogelwch.....	46
5.2.5 Da byw sydd wedi marw.....	46
5.4 Asesiad risg safle	47
5.5 Peryglon Safle ar gyfer da byw sy'n pori	47
5.6 Asesiadau Risg Da Byw.....	48
5.7 Isadeiledd safle.....	52
5.7.1 Ffensio	52
5.7.2 Gatiau a gridiau	53
5.7.3 Corlannau trin a llwytho	53
5.7.4 Cyflenwad dŵr	54
5.7.5 Cysgod.....	56
5.7.6 Gwirwyr da byw	56
5.8 Ymgysylltu â'r cyhoedd a'u rheoli	57
5.9 Defnyddio technoleg.....	57
5.9.1 Coleri olrhain	58
5.9.2 Ffensys anweledig	58
5.9.3 Ffensys Geo	58
Adran 6: Cyfeiriadau.....	60
Atodiad	61

Atodiad 1: Gwenwyndra Plaladdwyr.....	61
Ffigur 1: Map o'r Meysydd Cadwraeth Arbennig (ACA) a dargedwyd o dan Goedwigoedd Glaw Celtaidd Cymru oherwydd bod ganddynt gynefinoedd 91A0 a 9180 fel nodwedd.	10
Ffigur 2: Cylchu carbon trwy dda byw pori © Smiling Tree Farm.....	13
Ffigur 3: Siart llif ar gyfer cynllunio pori coetir	20
Ffigur 4: Coeden bennu - coetir wedi'i orbori.....	36
Ffigur 5: Coeden bennu - coetir wedi'i dan-bori.....	36
Ffigur 6: Ardaloedd lle mae TB yng Nghymru	46
Tabl 1: Tabl 1: Effaith dwyster pori ar fywyd gwyllt.....	Error! Bookmark not defined.
Tabl 2: Tabl cryno o nodweddion pori da byw.....	24
Tabl 3: Effaith pori trwy'r tymhorau	Error! Bookmark not defined.
Tabl 4: Cyfraddau pori ar gyfer coetir (Mayle 1999).....	31
Tabl 5: Peryglon Safle.....	47
Tabl 6: Enghraifft o daflen wybodaeth am safle ac asesiad risg pori	48
Tabl 7: Asesiad risg cyfunol o safle a system bori (dylid llunio hwn ar y cyd â swyddog iechyd a diogelwch eich sefydliad).....	50
Tabl 8: Faint o ddŵr mae da byw yn ei yfed	55

Geirfa

Cynlluniau amaeth-amgylcheddol: rhaglenni, a weinyddir ac a ariennir fel arfer gan Lywodraethau, sy'n cefnogi ffermwyr i reoli eu tir mewn ffordd sy'n gyfeillgar i'r amgylchedd.

Monitro llinell sylfaen: mesur paramedrau amgylcheddol yn ystod cyfnod cyn y prosiect at ddibenion sefydlu pwyntiau cyfeirio y gellir mesur newidiadau yn eu herbyn.

Bioddiogelwch: gweithdrefnau neu fesurau sydd wedi'u cynllunio i amddiffyn rhag sylweddau biolegol neu biogemegol niweidiol.

Coedwig law Geltaidd: enw a roddir ar y coetiroedd derw brodorol (a mathau eraill o goetiroedd brodorol) sy'n rhedeg ar hyd arfordir gorllewinol Ynysoedd Prydain.

Pori cadwraeth: pori da byw sy'n efelychu effaith y porwyr gwreiddiol ar ecosystemau i gyflawni amcanion cadwraeth natur a bod o fudd i'r bywyd gwyllt sydd wedi esblygu gyda nhw.

Safleoedd dynodedig: safleoedd sydd wedi'u dynodi o dan y gyfraith gan eu bod o werth arbennig i gadwraeth natur. Gallant gynnwys safleoedd Natura 2000 (Ardaloedd Cadwraeth Arbennig, Ardaloedd Amddiffyn Arbennig, Safleoedd Ramsar), Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig, neu Warchodfeydd Natur Cenedlaethol ymhlith eraill.

Ecosystem: cymuned o organebau byw, ar y cyd â chydrannau nad ydynt yn fyw yn eu hamgylchedd, yn rhyngweithio fel system

Llysusyddion: anifail sy'n bwydo ar blanhigion.

Planhigion uwch: planhigion o nodweddion cymharol gymhleth neu ddatblygedig, yn enwedig planhigion fasgwlaidd (gan gynnwys planhigion blodeuol).

Hwsmonaeth: gofalu, tyfu a bridio cnydau ac anifeiliaid.

Rhywogaeth ymledol: rhywogaeth (brodorol neu anffrodorol) a ystyrir yn ymledol mewn amgylchedd neu sefyllfa benodol.

Uned da byw: uned gyfeirio sy'n hwyluso cydgrynhoad da byw o wahanol rywogaethau ac oedran yn unol â'r confensiwn, trwy ddefnyddio cyfernodau penodol a sefydlwyd i ddechrau ar sail gofyniad maethol neu borthiant pob math o anifail.

Planhigion is: planhigion o nodweddion cymharol syml neu gyntefig, yn enwedig y rhai nad ydyn nhw'n blanhigion fasgwlaidd, h.y. algâu, mwsoglau, llysiâu'r afu, ac weithiau ffyngau.

Coetir brodorol: cymuned o rywogaethau sy'n digwydd yn naturiol yn aildyfu trwy ddulliau naturiol.

Asesu Risg: proses systematig o werthuso'r risgiau posibl a allai fod yn gysylltiedig â gweithgaredd neu ymgymeriad a ragwelir.

Cregyn bylchog: ardal hanner cylch neu siâp D ar hyd ymyl llwybr, reid neu gae sydd wedi'i glirio o goed, gan ganiatáu i brysgwydd, perlaysiau a gweiriau dyfu, gan greu cynefin ymyl amrywiol.

Cytundeb Adran 16: cytundebau rheoli tir a weinyddir gan Cyfoeth Naturiol Cymru o dan ddarpariaethau Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016.

Taliad Fferm Sengl: cymhorthdal amaethyddol a delir i ffermwyr yn yr UE.

Sathru: a elwir weithiau'n droedio, yw torri ac aflonyddu wyneb y pridd am fod da byw yn bresennol ar safle.



Talfyriadau

ACA	Ardal Gadwraeth Arbennig
AAn	Sefydliadau Anllywodraethol
DEFRA	Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig
DLIC	Dosbarthiad Llystyfiant Cenedlaethol
FUW	Undeb Amaethwyr Cymru
GEAC	Cyflwr Amgylcheddol ac Amaethyddol Da
GPS	Systemau Lleoli Daearyddol
Ha / ha	Hectar
HSE	Gweithrediaeth Iechyd a Diogelwch
KW	Kilowatt
NFU	Undeb Cenedlaethol Ffermwyr
RBST	Ymddiriedolaeth Goroesi Bridiau Prin
RhY	Rhywogaethau ymledol
Rp	Rhododendron ponticum
SoDdGA	Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig
TB	Twbercwlosis buchol
UDB	Unedau Da Byw

Cydnabyddiaethau

Cynhyrchwyd y llawlyfr hwn gan Hilary Kehoe o PONT Cymru, a Helen Upson, Swyddog Pori gyda Phrosiect Coedwigoedd Glaw Celtaidd Cymru LIFE. Mae'r wybodaeth yn gywir ym mis Gorffennaf 2021.



Mae prosiect Coedwigoedd Glaw Celtaidd Cymru wedi derbyn cyllid gan Raglen LIFE yr Undeb Ewropeaidd.



Adran 1: Cyflwyniad

1.1 Nodau dysgu a chanlyniadau'r llyfryn hyfforddi

Nod y llyfryn hyfforddi hwn yw meithrin dealltwriaeth o bori cadwraeth a'i gymhwysiad yn y Coedwigoedd Glaw Celtaidd a mathau eraill o goetiroedd brodorol yng Nghymru ac Ynysoedd Prydain. Mae'n amlinellu'r rhesymau dros bori a'r ystyriaethau a'r cynllunio angenrheidiol i gynnal coetiroedd ar gyfer cadwraeth natur a bydd yn ymdrin â phynciau gan gynnwys:

- Dewis a rheoli da byw
- Seilwaith
- Iechyd a lles
- Asesiadau risg
- Deddfwriaeth
- Ymgysylltu â'r cyhoedd
- Technoleg a monitro

Bydd yn eich galluogi i asesu eich safleoedd eich hun a sefydlu cynlluniau pori priodol, effeithiol a diogel a chyfeirio at ffynonellau gwybodaeth ddefnyddiol.

1.2 Beth yw Coedwigoedd Glaw Celtaidd a pham eu bod mor arbennig?

Mae Coedwig Law Geltaidd yn enw a roddir ar y coetiroedd derw brodorol sy'n rhedeg ar hyd arfordir gorllewinol Ynysoedd Prydain, ardaloedd sydd yn draddodiadol yn gysylltiedig â diwylliant Celtaidd. Fe'i gelwir hefyd gan enwau eraill fel coetiroedd derw'r Iwerydd, neu goetiroedd gorllewinol asidig. Yn ogystal â choedwigoedd derw, mae'r term Coedwigoedd Glaw Celtaidd yn cynnwys mathau eraill o goetiroedd brodorol sydd i'w cael yn aml mewn brithwaith gyda choetiroedd derw fel coedwigoedd llifwaddodol a choetiroedd ynn.

Mae'r coetiroedd hyn yn gyffredinol yn cŵl ac yn wlyb, ac maent yn cael dros 200 diwrnod o law y flwyddyn. Yn gyffredinol, gellir dod o hyd i'r enghreifftiau gorau o'r coetiroedd sy'n weddill mewn dyffrynnoedd ag ochrau serth lle mae materion mynediad yn golygu eu bod i raddau helaeth heb eu cyffwrdd gan bobl. Mae'r nentydd sy'n llifo trwy'r dyffrynnoedd a'r ceunentydd serth yn cynhyrchu gwlypter ychwanegol sy'n creu lleithder perffaith ar gyfer planhigion is. Mae'r rhain yn cynnwys niferoedd eithriadol o blanhigion epiffytig (planhigion sy'n tyfu ar goed neu'n hongian oddi wrth goed heb fod yn barasitig), gyda haenen ar y ddaear wedi'i gorchuddio â blancedi dwfn o fwsoglau a llysiâu'r afu, sy'n gorchuddio brigiadau creigiog ac yn codi i fyny boncyffion y coed i'r canghennau llorweddol ac i mewn i'r canopi. Maent hefyd yn ffoamrywiol iawn o ran rhywogaethau adar, mamaliaid a phlanhigion blodeuol.

1.3 Hanes byr o'r Coedwigoedd Glaw Celtaidd yn Ynysoedd Prydain.

Yn dilyn diwedd yr oes iâ ddiwethaf, byddai Ynysoedd Prydain i raddau helaeth wedi bod yn dirwedd goedwagedig, wedi'i dominyddu gan goetiroedd brodorol y byddai eu canopiau wedi cael eu dominyddu gan rywogaethau fel derw digoes, cyll, bedw, ynn a gwern ymysg eraill. Fodd bynnag, dros filenia, diflannodd y coetiroedd hyn yn raddol wrth i fodau dynol yrru arferion cwmpo coed ar raddfa fawr er mwyn hwyluso amaethyddiaeth, neu ar gyfer

defnyddio coed / pren mewn diwydiannau megis ar gyfer adeiladu tai a llongau, neu ar gyfer trin lledr.

Yn dilyn hynny, erbyn dechrau'r 20fed ganrif, roedd gorchudd coetir yn Ynysoedd Prydain wedi'i leihau i oddeutu 6%. Yn y pen draw, arweiniodd hyn at ffurfio'r Comisiwn Coedwigaeth ym 1919, a geisiodd wneud y DU yn fwy hunangynhaliol o ran cynhyrchu coed. Yr hyn a ddilynodd oedd rhaglen helaeth o blannu coed, a oedd yn canolbwyntio'n bennaf ar sefydlu planhigfeydd conwydd ar raddfa fawr ar dir llai cynhyrchiol hy tir ymylol yn yr ucheldiroedd. Ychydig iawn o blannu coetiroedd llydanddail brodorol a ddigwyddodd, gyda rhywfaint o gwmpo lleol yn dal i gael ei wneud. Anwybyddwyd yr hyn a arhosodd i raddau helaeth ac fe barhaodd i fod yn dameidiog, gyda bygythiadau newydd megis tresmasu rhywogaethau estron goresgynnol a phori heb ei reoli yn ymsefydlu.

Yn hanner olaf yr 20fed ganrif, dynodwyd llawer o'r coetiroedd brodorol, yn enwedig yr enghreifftiau gorau, yn raddol o dan ddeddfwriaeth cadwraeth natur gan fod eu gwerthoedd ecolegol ac esthetig yn cael cydnabyddiaeth uwch. Er bod hyn wedi cael rhai effeithiau cadarnhaol ar warchod neu wella statws cadwraeth y coetiroedd hynny, maent yn dal i gael eu bygwth gan ddarnio, diffyg rheolaeth, a llechfeddiant rhywogaethau anffrodorol.

1.5 Prosiect LIFE Coedwigodd Glaw Celtaidd Cymru

Yn wyneb y ffaith bod angen gweithredu ar lawer o'n coetiroedd brodorol i wella eu statws cadwraeth, gofynnwyd am gyllid trwy raglen Natur a Bioamrywiaeth LIFE er mwyn mynd i'r afael â rhai o'r materion niweidiol hyn. Arweiniodd hyn at sefydlu prosiect Coedwigoedd Glaw Celtaidd LIFE, sy'n dwyn ynghyd saith partner, ac mae pob un ohonynt yn rhannu'r awydd i warchod a gwella statws cadwraeth coetiroedd derw brodorol yng Nghymru. Wedi'i ariannu'n bennaf gan y Comisiwn Ewropeaidd trwy eu rhaglen LIFE, mae'r prosiect ledled Cymru yn cael ei arwain gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, tra mai'r RSPB Cymru a Coed Cadw / Woodland Trust yw'r cyd-gyflenwyr eraill. Ymhlith y sefydliadau eraill sy'n cyfrannu'n ariannol at y prosiect mae Llywodraeth Cymru, Cyfoeth Naturiol Cymru, a Dŵr Cymru / Welsh Water.

Mae'r prosiect yn canolbwyntio'n bennaf ar warchod a gwella cyflwr ecolegol y mathau o gynefinoedd coetir a ganlyn ar draws pum Ardal Gadwraeth Arbennig (ACA) ledled Cymru:

- 91A0 - hen goedydd derw digoes gydag *Ilex* a *Blechnum* yn Ynysoedd Prydain;
- 9180 (ardaloedd bach) - Coedwigoedd *Tilio-Acerion* o lethrau, sgriiau a cheunentydd;
- 91E0 - Mae coedwigoedd llifwaddol gydag *Alnus glutinosa* a *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*), hefyd yn dod o fewn ffiniau'r prosiect gan eu bod yn aml i'w cael mewn brithwaith gyda'i gilydd.

Bydd ymyriadau a wneir trwy'r prosiect yn anelu at leihau rhai o'r bygythiadau cyfredol i'r coedwigoedd. Mae'r rhain yn cynnwys rheoli, gyda'r nod eithaf o ddileu, y planhigyn estron goresgynnol *Rhododendron ponticum* o'r tu mewn i'r coetiroedd a'r ardaloedd cyfagos, cyflwyno pori cynaliadwy i rai safleoedd coetir, adfer coetiroedd hynafol sydd mewn cyflwr anffafriol, a chodi ymwybyddiaeth. o bwysigrwydd y Coedwigoedd Glaw Celtaidd ymhlith grwpiau rhanddeiliaid perthnasol.

1.6. Safleoedd prosiect Coedwigoedd Glaw LIFE

Mae prosiect Coedwigoedd Glaw Celtaidd LIFE Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri yn gweithio yn y coetiroedd ar draws pum Ardal Gadwraeth Arbennig (ACA) sydd wedi'u lleoli o amgylch Cymru. Y rhain yw:

- ACA Eryri
- Coedydd Derw a Safleoedd Ystumod Meirionnydd
- ACA Coed Cwm Einion
- ACA Coetir Cwm Elan
- Cwm Doethie - ACA Mynydd Mallaen

Mae Ffigur 1 yn dangos lleoliad bras yr ACAau targedig, tra gellir gweld disgrifiadau manylach o'r safleoedd ar Wefan y prosiect [Coedwigoedd Glaw Celtaidd LIFE](#).



Ffigur 1: Map o'r Ardaloedd Cadwraeth Arbennig (ACA) a dargedir o dan Goedwigoedd Glaw Celtaidd Cymru oherwydd bod ganddynt gynefinoedd 91A0 a 9180 fel nodweddion.

Adran 2: Pori cadwraeth

2.1 Cyflwyniad i bori cadwraeth

Mae anifeiliaid pori wedi gyrru ecoleg cynefinoedd ers milenia, gan fod llysysyddion mawr fel yr auroch (hynafiad ein gwartheg domestig), y bison Ewropeaidd, etc, baedd gwyllt ac hynafiad ceffylau a merlod heddiw, y Tarpan, yn amrywio ar draws y dirwedd gan adael lluo o blanhigion wedi eu pori a'u brig bori y tu ôl iddynt. Mewn systemau naturiol helaeth, mae pwysau pori yn amrywio yn ôl y tymor, symudiad yr anifeiliaid rhwng ardaloedd pori a ffefrir a maint y boblogaeth - gydag ysglyfaethwyr yn rheoli nifer y stoc.

Pori da byw yw pori cadwraeth sy'n efelychu effaith y porwyr gwreiddiol ar ecosystemau coetir i fodloni amcanion cadwraeth natur a bod o fudd i'r bywyd gwyllt sydd wedi esblygu gyda nhw. Mewn coetiroedd mae'n debygol o gael ei dargedu at reoli'r is-haen a fflora ar y ddaear o ran amrywiaeth strwythurol, llif aer a hygyrchedd ar gyfer bryoffytau, cennau ac adar yn ogystal ag naill ai annog neu atal adfywio coed.

Dylid ystyried rheoli pori o'r cychwyn cyntaf wrth reoli coedwigoedd lled-naturiol a brodorol.

2.2 Pori mewn coedlannau / coetiroedd

Mae pori yn golygu tynnu dail a choesynnau blodeuol (llystyfiant) a brigburi yw tynnu dail, blodau, blagur a brigau llwyni a choed. Mewn lleoliad coetir, prif rôl stoc pori wrth reoli prysgwydd yw atal sefydlu eginblanhigion coed a phrysgwydd yn hytrach na lladd prysgwydd sefydledig. Gall da byw hefyd hyrwyddo sefydliad eginblanhigion os yw'n pori ar yr adeg briodol o'r flwyddyn.

Mae stoc yn pori'n ddetholus a bydd yr effeithiau'n amrywio rhwng rhywogaethau da byw a gwahanol fathau o llystyfiant. Bydd y sathru a wneir gan anifeiliaid wrth iddynt symud trwy'r coetir, rhwbio ar goed ac o dan ganghennau a gadael baw / tail hefyd yn cael effaith ar y cynefin.



Coed y Parc yn dangos coetir heb ei bori (chwith) a dau dymor o bori ysgafn (dde).

2.3 Buddion i fywyd gwyllt

O'i reoli'n briodol, gan ddefnyddio'r rhywogaethau, y brîd a'r dosbarth cywir o dda byw, ar yr adeg iawn o'r flwyddyn a'r lefelau stocio cywir, gall pori fod â llawer o fuddion i fywyd gwyllt. Mae enghreifftiau o sut y gall pori fod yn fuddiol i goetiroedd bywyd gwyllt fel a ganlyn:

- Mae dwyster pori isel, sy'n annog planhigion a daear amrywiol o lwyni, yn debygol o greu cynefinoedd addas ar gyfer yr ystod ehangaf o famaliaid bach a'u hysglyfaethwyr.
- Mae cennau angen llif aer da trwy'r coed a digon o olau felly mae pori a brig bori coed a llwyni sy'n ail dyfu yn helpu i gynnal hyn.
- Mae adar fel y gwybedog brith, telor y coed, ailgychwyniadau, tingochiaid a phibyddion y dŵr yn bwydo ac yn bridio mewn coetiroedd pori gyda llai o isdyfiant (gorchudd llwyni 30-40%) a llystyfiant tir isel (15-20 cm) gydag amrywiaeth strwythurol gwell sy'n darparu a ystod o gilfachau bwydo a chysgod i adar ac yn caniatáu iddynt hedfan trwy'r coed. Bydd amrywiaeth rhywogaethau adar ar ei uchaf mewn coetiroedd mwy strwythurol amrywiol. Mae lefelau pori isel i gymedrol yn darparu'r amodau hyn. Lle mae lefelau pori yn cael eu gostwng a gorchudd llwyni yn cynyddu, bydd rhywogaethau mwy cyffredin fel y titw tomos las yn cystadlu â'r gwybedog brith am safleoedd nythu.
- Gall sathru symud planhigion ac anifeiliaid o gwmpas fel 3 troedfedd brain lobed a berdys tylwyth teg, a gellir taenu hadau a sborau ar gyrff anifeiliaid. Mae olion traed yn creu ardaloedd o dir moel ar gyfer adfywio planhigion ac amgylcheddau arbenigol i'w defnyddio gan infertebratau a herpetilau. Gall sathru hefyd fod yn bwysig wrth gyfyngu neu leihau lledaeniad rhywogaethau goresgynnol fel rhedyn ac wrth daro llystyfiant tal arall drosodd, gan greu llwybrau trwy llystyfiant rhengol y gall rhywogaethau mamaliaid ac adar eraill eu defnyddio a chwalu tyredau trwchus a matiau llystyfiant, helpu i greu safleoedd sefydlu eginblanhigion. Yn ystod y gaeaf mae symudiad gwartheg trwy eira yn helpu i ddatgelu safleoedd bwydo ar gyfer adar bach a chwalu'r iâ ar ymylon dŵr.
- Mae tail da byw, yn enwedig tail gwartheg, yn darparu cynefin i lu o infertebratau, gan gynnwys chwilod tail a hyd at 60 rhywogaeth o bryfed yn ogystal â phryfed genwair, nematodau, gwiddon a sbringod, ac mae'r rhain yn eu tro yn bwydo amrywiaeth o adar ac ystlumod. Fodd bynnag, gall defnyddio cyffuriau gwrthlyngyrol (yn enwedig cynhyrchion wedi'u seilio ar Avermectin) i reoli parasitiaid mewnol leihau'r infertebratau sy'n gysylltiedig â thail yn ddramatig.
- Mae llawer o rywogaethau glöynnod byw coetir yn dibynnu ar fannau agored fel llennyrch, reidiau neu ardaloedd sydd wedi'u prysgoedio yn ddiweddar, ac mae angen brithwaith parhaus dros dro o'r cynefinoedd 'agored' hyn gan fod ganddyn nhw bwerau gwasgaru isel. Gall pori helpu i gynnal yr amodau hyn trwy gyfyngu ar ymlediad glaswelltau sy'n fwy na rhywogaethau planhigion neithdar lllysieuol pwysig fel fiola. Efallai y bydd rhai infertebratau, fel morgrugyn y coed, yn elwa o fwy o bori / frigbori wrth iddynt adeiladu eu nythod mewn lleoliadau i gael golau haul uniongyrchol ac felly bydd gostyngiad yn llystyfiant y ddaear yn gwella eu cynefin. Gwelwyd hefyd fwy o bryfed cop mewn mannau wedi eu pori o gymharu â choetir heb ei bori.

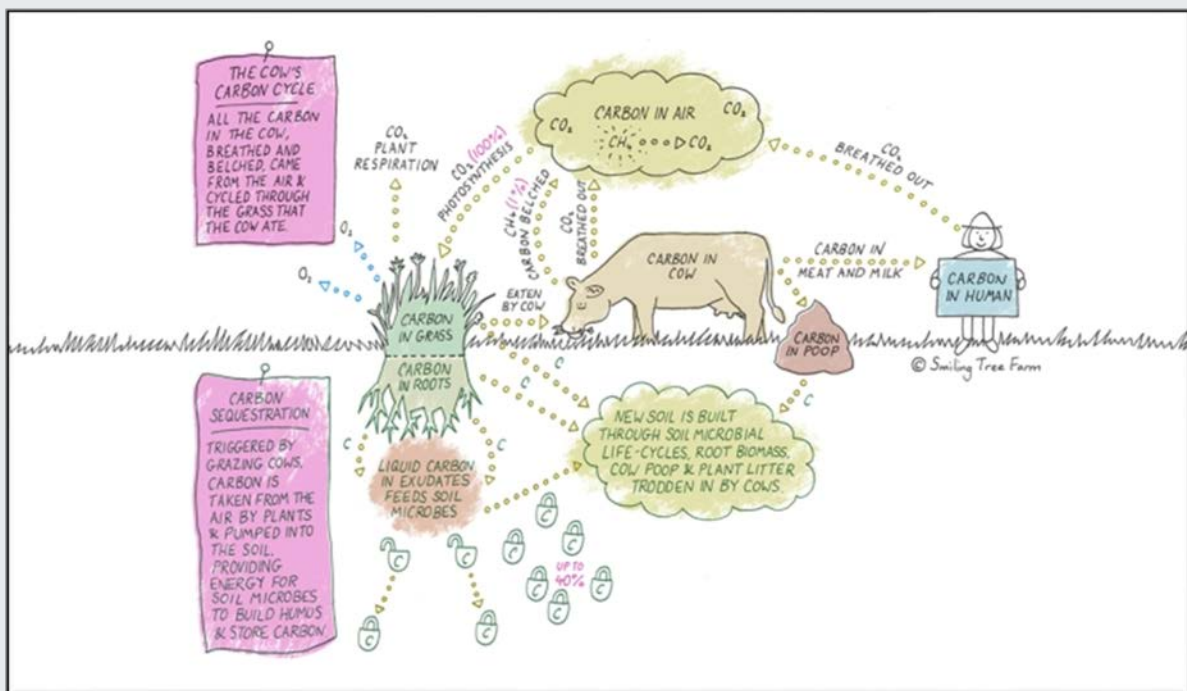
2.4 Buddion ar gyfer ffermio

Yn ogystal â bod o fudd i fywyd gwyllt brodorol, gall pori mewn coetiroedd hefyd fod o fudd i ffermwyr mewn sawl ffordd. Ymhlith yr enghreifftiau mae:

- Cynyddu faint o dir pori sydd ar gael i ffermwyr.
- Darparu cysgod i dda byw, yn enwedig yn ystod tywydd eithafol.
- Ymestyn y tymor pori.
- Cynnig ystod eang o lystyfiant i bori a brigburi.
- Darparu buddion iechyd a maethol i dda byw oherwydd cynnwys protein y dail, eu darpariaeth o elfennau hybrin a chyfansoddion eilaidd fel taninau sy'n lleihau parasitiaid mewnol.
- Helpu i gynnal amrywiaeth genedig o fewn rhywogaethau da byw domestig gan fod da byw brid prin neu draddodiadol yn fwy addas ar gyfer pori a phori coetir felly mae'r galw am y bridiau hyn yn parhau i fod yn uwch.
- Cynhyrchu cynhyrchion coed / pren.

2.5 Buddion carbon a llafur

Cyflawnir cylchu carbon a nitrogen fel rhan o bori a brigburi da byw fel y dangosir yn y diagram isod. Ar gyfraddau stocio isel, mae atafaelu carbon a nitrogen trwy bori yn gadarnhaol, sy'n golygu bod carbon yn cael ei storio yn y pridd.



Ffigur 2: Cylchu carbon trwy bori da byw © Smiling Tree Farm

Mae defnyddio da byw hefyd o fudd i'r amgylchedd trwy leihau'r angen am reoli llystyfiant yn fecanyddol, felly mae angen llai o lafur i strimio a chlirio prysgwydd a llai o lygredd yn dod o beiriannau.

Adran 3: Pori coetir

3.1 Rhesymau dros ddirywiad pori mewn coetiroedd

Yn ystod y degawdau diwethaf, bu dirywiad yn gyffredinol mewn pori coetiroedd brodorol. Bu dau brif reswm am hyn:

1. Dros yr 20 i 25 mlynedd diwethaf mae cynlluniau amaeth-amgylchedd wedi annog ffensio da byw allan o goetiroedd ar ôl blynyddoedd lawer o bori heb ei reoli a oedd, mewn rhai achosion, wedi atal ail dyfiant coed yn y coetir a lleihau planhigion blodeuol. Yn y bôn, mae'r cynlluniau hyn wedi talu ffermwyr am gadw eu hanifeiliaid allan o'r coetiroedd.
2. Mae llawer o systemau fferm wedi newid hefyd dros yr amser hwn, mae ffermwyr wedi ei chael hi'n haws i reoli eu da byw mewn caeau lle mae'n haws i'w casglu a'u gwirio felly mae'r coetiroedd wedi'u gadael. Mae da byw yn aml yn cael eu cartrefu dros y gaeaf felly nid oes angen cysgod y coetiroedd.

Mae'r rhoi'r gorau i bori yn llwyr wedi arwain at ymddangosiad prysgwydd ac ail dyfiant coed mewn llawer o goetiroedd, gan leihau llif aer a newid cydbwysedd y rhywogaethau. Mae crynhoad o sbwriel ac is dyfiant yn arwain at ddiffyg cyfleoedd hadu ar gyfer coed a blodau, colli cen ac adar coetir, fel y dangosir yn y llun isod.



Golygfa nodweddiadol o goetir heb gael ei bori lle mae haen drwchus o brysgwydd sy'n cynnwys rhedyn a mieri yn bennaf wedi ffurfio ar lawr y coetir.

3.2 Pori a bywyd gwyllt

Mae Tabl 1, isod, yn dangos bod pori isel i gymedrol yn debygol o gynhyrchu coetir o'r diddordeb cadwraethol uchaf. Ar lefelau pori isel gall strwythur y dywarchen / glaswellt fod yn fwy amrywiol ond mae cyfoeth rhywogaethau yn cael ei leihau o achos bod rhywogaethau cystadleuol yn dominyddu. Mae rhai rhywogaethau fel mercwri cŵn yn hynod sensitif i bori a gallant oroesi yng nghysgod llwyni hyd yn oed ar ddwyster pori cymharol isel. Mae dwysedd stoc is yn caniatáu digon o borthiant i anifeiliaid fod yn ddetholus, mae newid yn fwy graddol a gellir cymryd amser i werthuso effaith y pori. Ar lefelau pori cymedrol gellir cadw llygad ar y rhywogaethau planhigion mwy ymosodol a dominyddol gan alluogi rhywogaethau llai, cyffredin, llai cystadleuol i ymsefydlu a chreu cynefin mwy cyfoethog o ran rhywogaethau ac sy'n amrywiol yn strwythurol.

Bydd dwysedd uchel a ddefnyddir am gyfnodau byr - a elwir yn bori pyls neu dorf - yn newid yn gyflym ond yn dod â risgiau uwch. Gallai cyflymder y newid fod yn niweidiol i'r ffawna cysylltiedig, ac o bosibl achosi cywasgiad a difrod i strwythur llystyfiant a all gymryd blynyddoedd i'w wrthdroi. Fodd bynnag, os caiff ei gynllunio a'i fonitro'n ofalus, gall fod yn arf cryf i'w ddefnyddio ar safleoedd sydd mewn cyflwr gwael iawn.

Gall pwysau pori hirfaith trwm achosi newidiadau dramatig yng nghyfansoddiad a digonedd rhywogaethau planhigion, gyda'r rhywogaethau a ffeirir yn cael eu pori allan, a phlanhigion annymunol, fel rhedyn a glaswellt copog, yn dod yn drech. Yn gyffredinol, mae glaswelltiroedd sydd wedi'u pori'n drwm yn dod yn rhywogaethau gwael a gallant gael eu dominyddu gan fryoffytau wrth i llystyfiant arall gael ei bori allan.



Gall brig bori a phori dethol newid cyfansoddiad coetir yn ddramatig, gan fod pori celyn gan ddefaid (a cheirw) yn gyfrifol am ei brinder yn yr haen o lwyni yng nghoed derw gorllewinol yr Iwerydd. Mae gan wahanol blanhigion a choed ymatebion gwahanol, er enghraifft ar gyfer criafol ac ynn, mae brig bori dros y gaeaf yn llai niweidiol na brig bori yn yr haf.

Enghraifft o dorri cylch rhisgl

Tabl 1: Effaith dwyster pori ar fywyd gwylt (mae gwyrdd yn tynnu sylw at y canlyniadau a ddymunir).

Fflora a Ffawna	Dwysedd Pori					
	Dim Pori				Lefelau Uchel o Bori	
Coed a llwyni	Dim adfywio oherwydd cystadleuaeth o lystyfiant trwchus ar y ddaear	Creu cilfachau adfywio	Colli eginblanhigion. Niwed i lasbrennau	Colli glasbrennau. Blaenbori coed yn hegar	Rhisglo coed aeddfed. Colli haen o lwyni	Creu parcdir neu rostir
Planhigion uwch	Llai o amrywiaeth wedi'i ddominyddu gan ychydig o rywogaethau egniol	Gostyngiad mewn amrywiaeth egniol cynnydd mewn amrywiaeth	Gostyngiad yn strwythur llystyfiant Cynnydd mewn rhywogaethau sy'n goddef pori	Colli amrywiaeth planhigion yn enwedig rhywogaethau sy'n sensitif i bori	Colli gorchudd a difrod oherwydd sathru. Tir moel	Ymdlodi oherwydd colled net o faetholion o'r system
Planhigion is	Llai o orchudd ac amrywiaeth oherwydd cystadleuaeth gan blanhigion uwch	Cynnydd yn y gorchudd o rywogaethau annedd daear wrth i'r gystadleuaeth gan blanhigion uwch gael ei leihau		Niwed i rywogaethau sy'n byw ar y llawr / ddaear oherwydd sathru	Lleihau bryoffytau sy'n sensitif i sychder	Cynnydd mewn cennau epiffytig sy'n gysylltiedig â pharcdir

Mamaliaid bach	Poblogaethau uchel mamaliaid bach. Ychydig o rywogaethau sydd amlycaf	Cynnydd mewn amrywiaeth wrth i amrywiaeth strwythurol gynyddu	Gostyngiad mewn poblogaethau mamaliaid bach wrth i strwythur llystyfiant y ddaear gael ei symleiddio		Gostyngiad mewn poblogaethau oherwydd cystadleuaeth am fwyd	Colli amrywiaeth a digonedd. Rhywogaethau o dir agored sydd amlycaf
Adar	Adar ffafriol o haenau llwyni trwchus	Cynnydd mewn amrywiaeth wrth i amrywiaeth strwythurol gynyddu	Cynnydd yn y rhywogaethau sy'n ffafrio gorchudd llwyni isel	Colli adar sy'n nythu ar y ddaear oherwydd bod y lleoedd cuddio'n wael	Gostyngiad mewn adar ysglyfaethus yn dibynnu ar famaliaid bach	Gostyngiad yn nifer yr adar ysglyfaethus sy'n dibynnu ar famaliaid bach
Infertebratau	Poblogaethau uchel o rywogaethau ffytofilig	Cynnydd mewn amrywiaeth wrth i'r strwythur tywarchen arallgyfeirio	Cynnydd yn y rhywogaethau sy'n defnyddio tail	Dirywiad mewn rhywogaethau coetir		Cynnydd mewn rhywogaethau parcdir / rhostir



3.3 Cynllunio pori coetir

Dylai'r cam cyntaf wrth sefydlu pori coetir gynnwys asesiad cychwynnol o'r safle, a fydd yn nodi ac yn ystyried unrhyw ddynodiadau neu gyfyngiadau sydd gan y safle a pha reolaeth sy'n ofynnol i gynnal y nodweddion a nodwyd.

Os nad oes dynodiadau bydd arolwg sylfaenol yn nodi nodweddion o ddiddordeb i'w hystyried wrth gynllunio'r rheolaeth pori. Dylid cynnal arolygon manwl gan arbenigwyr ar gyfer nodweddion pwysig fel cennau, bryoffytau, infertebratau ac ati gydag argymhellion ar gyfer rheoli cynefinoedd.

Gan ddefnyddio'r wybodaeth hon, gallwn benderfynu beth yr ydym am ei gyflawni ac ysgrifennu cynllun rheoli. Bydd hyn yn pennu'r pori sydd ei angen i ddechrau adfer safle, p'un a oes angen i ni annog neu reoli ail dyfiant coed, rheoli'r isdyfiant, cynefinoedd pori yn y coetir fel gwlyptiroedd neu rostir neu bori y rhai ymledol i lawr.

Bydd angen asesiadau dilynol blynyddol dilynol i wirio bod y rheolaeth yn gweithio ac a oes angen addasu'r rhaglen bori. Efallai y bydd codlysiâu pori, yn flynyddol neu'n llai aml, yn briodol. Crynhoir y broses hon yng Nghofnod 3.

Os nodir dynodiadau neu gyfyngiadau, dylid cynnal trafodaethau gyda'r Awdurdodau perthnasol a gofyn am yr holl gydsyniadau angenrheidiol cyn i unrhyw waith ddechrau.

3.4 Cynllun Pori

Ar ôl cynnal asesiad cychwynnol a nodi unrhyw gyfyngiadau, dylid cynhyrchu Cynllun Pori, sy'n offeryn rheoli allweddol wrth gyflawni amcanion cadwraeth. Gellir gweld cynlluniau pori enghreifftiol ar gyfer safleoedd Coedwigoedd Glaw Celtaidd ar [wefan](#) y prosiect. Yng ngham un, ar ôl casglu unrhyw ddata arolwg, cynlluniau rheoli neu wybodaeth ddynodi ynghyd â manylion rheoli yn y gorffennol, byddwch chi'n gallu nodi'r nodweddion allweddol ar gyfer y safle a phenderfynu ar nodau tymor hir eich coetir. Yna defnyddir y wybodaeth hon yng ngham dau i osod yr amcanion a phenderfynu ar weithdrefnau monitro i'ch galluogi i weld a ydynt yn cael eu diwallu.

Mae'n werth cofio bod pob safle'n wahanol, ac nad oes ateb "un maint sy'n addas i bawb" ar gyfer coetiroedd pori; mae'r drefn bori yn dibynnu ar amcanion penodol ar gyfer y safle a bydd yn cydnabod bod pob uned reoli yn unigryw. Er enghraifft, bydd argaeledd gwahanol fathau o borthiant yn amrywio ar draws pob safle ac yn ôl y tymor gan effeithio ar sut mae'r da byw yn pori. Mae un blwyddyn yn wahanol i'r flwyddyn nesaf hefyd, felly hyd yn oed os yw nod y rheolwyr yr un peth, rhaid i gyfundrefnau pori fod yn benodol i safle yn eu hargymhellion ac yn hyblyg ac ymatebol yn ymarferol. A lle mae da byw fferm yn cael eu defnyddio rhaid i unrhyw gynllun fod yn ymarferol ac yn gyraeddadwy o fewn y calendr amaethyddol. Felly, mae angen ystyried hylifedd yn y Cynlluniau Pori fel y gellir eu hadolygu a'u haddasu yn unol â hynny ar sail yr effeithiau y mae da byw yn eu cael ar safle.

Mae adnoddau ar gael i'ch tywys wrth gynllunio pori coetir fel *Pecyn Cymorth Pori Coetir* a ddatblygwyd gan Brosiect Pori Coetir yr Ucheldir Gorllewinol. Mae hwn ar gael ar-lein ac yn egluro buddion pori, effeithiau gwahanol borwyr a dwyster pori, yr egwyddorion y tu ôl i

ddatblygu ac ysgrifennu cynllun effeithiol a strategaethau monitro i sicrhau ei fod yn cyflawni'r amcanion a amlinellwyd.



Ffigur 3: Siart llif ar gyfer cynllunio pori coetir

Cam 1

Be' sydd gennych chi?

Arolygwch gyfanswm yr arwynebedd i ddarganfod beth sydd yno a pha gyflwr y mae ynddo.

Darganfyddwch fwy am reolaeth y gorffennol a'r presennol.

Nodwch 'gwerth' y safle - yn ecolegol, yn ddiwylliannol, yn esthetaidd, yn amaethyddol ac ati.

Nodwch y nodweddion allweddol.

Beth ydych chi eisiau?

Nodwch gyflwr dymunol y safle yn y dyfodol - ardaloedd coediog a heb goed.

Nodwch nodau sy'n berthnasol i'r gwerthoedd, y nodweddion allweddol* a chyflwr gofynnol y safle yn y dyfodol.

Nodwch gyfnod y cynllun h.y. 5, 10, 15 mlynedd?

* Nodweddion allweddol yw'r rhai a ystyrir fel nodweddion cadwraeth pwysicaf y safle yng nghyd-destun y cynllun, ac y mae rheoli pori wedi'i anelu ato.

Cam 2

Sut ydych chi'n ei gyflawni?

Nodwch eich amcanion sy'n berthnasol i'r nodau uchod.

Nodwch offer rheoli sydd ar gael e.e. trefn pori da byw rheoledig.

Ysgrifennwch gynllun rheoli.

Nodwch presgripsiynau rheoli, protocolau monitro a chynllun gweithredu.

A yw'n gweithio?

Sefydlwch y drefn monitro llinell sylfaen cyn gweithredu'r cynllun rheoli.

Gweithredwch y cynllun rheoli.

Cynhaliwch weithgareddau monitro rheolaidd.

Adolygwch bresgripsiynau rheolwyr yng ngoleuni'r canlyniadau monitro.

3.4 Sut mae anifeiliaid yn pori

Cyn datblygu cynllun pori, mae'n ddefnyddiol gwybod sut mae gwahanol anifeiliaid yn pori - mae gwahanol rywogaethau o anifeiliaid yn pori ac yn brig bori mewn gwahanol ffordd, yn dibynnu ar siâp eu ceg, eu treuliad a'u deintiad a hefyd mae ganddyn nhw eu dewisiadau eu hunain ar gyfer beth i'w fwyta. Byddant yn cael effeithiau ac ardrawiadau gwahanol ar y tir a'r llystyfiant. Bydd priodoleddau ac amcanion cadwraeth penodol y safle yn penderfynu pa rai sydd orau.

3.4.1 Gwartheg



Mae gan wartheg ddannedd yn yr ên isaf a phad esgyrnog uwch ei ben. Sathru llystyfiant ac yn ei fflatio lle maent yn gorwedd, mae eu carnau yn creu micro-gynefinoedd ac mae eu pori yn gadael tywarchen anwastad, twmpathog gydag amrywiaeth strwythurol da. Mae gwartheg yn dosbarthu tail ar hap.

Ar yr ochr i lawr, mae gwartheg yn werthfawr i ffermwyr felly efallai na fyddant yn awyddus iddynt bori clogwyni neu gorsydd rhag ofn iddynt gael eu colli. Gallant gael TB Buchol sy'n creu materion symud a deddfwriaeth, ond os ymdrinnir â gwaith papur a bioddiogelwch gellir sicrhau bod hynny'n llai o broblem.

3.4.2 Defaid

Mae gan ddefaid yr un deintiad â gwartheg ac maent yn dyddodi eu baw ym mhobman ac fe fyddant yn pori o'u cwmpas. Mae mwy o faterion cywasgu ar lawr gwlad yn berthnasol iddynt, sy'n lleihau aildyfiant coed. Gallant hefyd bori trwy goed ifanc ac eginblanhigion, gan atal aildyfiant naturiol, a rhwygo rhisgl - yn enwedig mewn gaeafau garw. Maen nhw'n creu tywarchod byr, tynn.

Mae bridiau brodorol fel arfer yn rhagorol am heidio gyda'i gilydd sy'n briodoledd defnyddiol os ydyn nhw'n cael eu bugeilio yn agos.



Gall cŵn yn eu poeni fod yn broblem ar dir sy'n cael ei bori gan ddefaid felly mae'n bwysig iawn cael arwyddion a chynngor da i gerddwyr i gadw eu cŵn dan reolaeth.

3.4.3 Geifr

Mae geifr yn tarddu o Fôr y Canoldir felly nid ydyn nhw'n dddiddos nac yn wydn iawn. Mae angen lloches arnyn nhw mewn tywydd gwael. Mae ganddyn nhw ddannedd gwaelod a phlât esgyrnog fel y gwartheg a'r defaid. Mae ganddyn nhw wefusau noeth a cheg gul - sy'n eu gwneud yn ddetholus iawn. Mae yna eifr mwy gwyllt sydd wedi caledu yn Eryri, ac fe ellir dod o hyd i rai ohonynt yng nghoetiroedd prosiect y Goedwig Law Geltaidd yng nogledd Cymru.



Mae geifr yn ffafrio gweiriau o ansawdd uchel a hefyd yn hoffi brig bori felly byddant yn cael yr effaith fwyaf ar rywogaethau prysgwydd, gallant reoli mieri a phlanhigion drain eraill a phori eginblanhigion llydanddail, gan atal ailddyfiant naturiol. Mae geifr yn creu glaswellt anwastad, cudynnog ac maen nhw'n wych am ddringo felly gallant fod yn eithaf anodd eu ffensio i mewn neu allan ond fel rheol bydd ffensys o fath cranc yn gwneud y tric fel petai.

3.4.4 Merlod

Mae gan ferlod ddannedd top a gwaelod felly gallant gnoi glaswellt yn agos at y ddaear, gan greu lawntiau, mae ganddyn nhw wefusau hyblyg sy'n gallu cynnwys mwstachis trawiadol ar rai bridiau ac maen nhw'n eu defnyddio i amddiffyn eu hunain pan maen nhw'n bwyta eithin.

Mae'r rhan fwyaf o fridiau yn teilio mewn geudai fel techneg ar gyfer lleihau llyngyr felly mae'r manau hyn yn cael eu cyfoethogi gan faetholion, eu cywasgu ac yn aml mae doc a chwyn yn bla ynddynt. Mae merlod y Carneddau yn llai tebygol o ddefnyddio geudy.

Bydd bridiau merlod sy'n wydn yn byw y tu allan trwy'r flwyddyn heb fawr o fwyd atodol, os o gwbl. Bydd rhai bridiau brodorol yn cloddio ac yn bwyta gwreiddiau danadl poethion, ynghyd â brigau bedw, dail ac eithin.

Bydd mathau eraill o dda byw yn pori geudai merlod felly mae croes-bori yn dda gan ei fod yn ail adrodd y prosesau naturiol.

Gall merlod fod yn ddefnyddiol lle mae defnydd mawr gan y cyhoedd ac mae pobl yn anfodlon eu cymysgu â gwartheg. Yn naturiol, bydd merlod lled-wyllt yn symud i ffwrdd oddi wrth bobl ac nid ydyn nhw'n mynd ati i chwilio am fwyd er bod angen cyfleusterau trin da arnyn nhw er mwyn gallu eu rheoli.

3.4.5 Moch

Mae gan foch ddannedd yn top a'r gwaelod a thrwyn cryf, hyblyg y maen nhw'n ei ddefnyddio i fforio yn y ddaear a chlirio llystyfiant trwchus fel rhedyn a chreu gwelyau hadau ar gyfer ailddyfiant naturiol.



Gall gor-stocio achosi cywasgiad pridd, a gall gwreiddio gormodol niweidio gwreiddiau, dadwreiddio eginblanhigion ac atal aildyfiant naturiol. Gall eu rheoli trwy gynnig porthiant atodol, defnyddio ffensys trydan a'u symud yn aml fod yn llwyddiannus iawn yn ogystal â darparu cynnyrch coetiol.

Gallant fod yn effeithiol iawn wrth leihau cystadleuaeth rhwng coed a llystyfiant arall mewn stand adfywio.



Tabl 2: Tabl cryno o nodweddion pori da byw

Rhywogaethau	Arferion Pori		Amrywiad tymhorol	Rhywogaethau Dewisol / <i>Mân</i> Rywogaethau	Manteision ac anfanteision
Gwartheg	Mae pori swmpus h.y. yn gofyn am lawer iawn o frasfwyd Detholusrwydd isel \geq uchder glaswellt 6cm	Rhwygo llystyfiant hir trwy lapio tafod o gwmpas a thynnu. Gafael yn y llystyfiant byr rhwng y blaenddannedd isaf a'r pad uchaf corniog. Yn fwy tebygol o fwyta llystyfiant garw fel glaswellt mat a glaswellt rhostir porffor na defaid	Cnewyllyn yn bwydo am 60% o'r dydd.	Isel Rhisgl llydanddail wedi'i dynnu pan fydd porthiant ar gael yn isel (gaeaf), neu mewn ymateb i ddiffyg mwynau (haf).	Mae tail yn cynnal llawer o infertebratau Tywalltiadau amrywiol yn cael ei greu Yn ddarostyngedig i reoliadau TB
Ceffylau a Merlod	Porwyr swmp Detholusrwydd uchel \geq uchder glaswellt 2cm	Maent yn blaendorri llysiuynnod yn agos at y ddaear gyda blaenddannedd uchaf ac isaf. Bridiau brodorol a gwydn yn llai dewisol. Yn gadael tywarchenni byr sy'n gyfartal o ran uchder ar bwysedd pori cymedrol i uchel a	Di-gnoi cil. Yn bwydo am 75-88% o'r dydd. Hyd at 22 awr	Uchel Rhisgl wedi ei dynnu pan oedd y porthiant yn isel. Mae bridiau brodorol yn cymryd glaswellt mwy bras.	Yn fwy derbyniol i'r cyhoedd Llai o reoleiddio symud Llinellau, cywasgiad a chwyn Gallant fod yn rhy gyfeillgar
				Ffefrir glaswelltau plygu / peiswellt. <i>Glaswellt rhostir porffor, grug, eithin a chelyn. Hesgoedd, brwyn a rhedyn</i> Mae'n well ganddynt llystyfiant â	

Rhywogaethau	Arferion Pori		Amrywiad tymhorol	Rhywogaethau Dewisol / <i>Mân</i> Rywogaethau	Manteision ac anfanteision	
		thywarchen fwy amrywiol ar y mannau pwysau pori is.		Tywallt / brwyn a rhedyn a gymerir ddiwedd y gwanwyn a'r haf.	threuliadwyedd uchel, hyd yn oed os yw'r dywarchen yn fyr iawn.	
Defaid	Detholusrwydd Uchel iawn	Blaen binsio llysiuon yn agos at y ddaear. Gafael ar lystyfiant rhwng yr insisor isaf a'r pad uchaf corniog.	Cnewyllyn	Pin, sbriws, ywen, meryw a mieri yn y gaeaf.	Yn dda ar gyfer rheoli glaswelltir y gaeaf	
	Porwyr yn hytrach na blaenborwyr	Gadael thywarchen fer o uchder cyfartal ar bwysedd pori		Rhwygant risgl mewn gaeafau difrifol.	Glaswelltau a ffyrbiau o ansawdd uchel / <i>Glaswellt grug a bras</i>	Maent yn mynd yn sownd mewn mieri
	Bridiau brodorol a gwydn yn llai dewisol ≥ uchder glaswellt 3cm	cymedrol i uchel a thywarchen fwy amrywiol ar yr is pwysau pori.		Blaenbori onnen, celyn, derw a bedw yn yr haf.	Porwyr dethol	Yn agored i gael eu poeni gan gŵn
Geifr	Blaen borwyr dethol ≥ uchder glaswellt 4cm	Insisor cul o ran lled yn gallu detholusrwydd uchel.	Cnewyllyn	Uchel Llwyni corrach a <i>sbriws Norway a sbriws Sitka</i> yn	Glaswelltau, hesg, brwyn a llwyni corrach o ansawdd uchel <i>Glaswellt</i>	Yn dda ar gyfer rheoli prysgwydd

Rhywogaethau Arferion Pori			Amrywiad tymhorol	Rhywogaethau Dewisol / <i>Mân</i> Rywogaethau	Manteision ac anfanteision
			cael eu pori yn y gaeaf. Yn y gaeaf, maent yn stripio rhywogaethau llydanddail rhisgl llyfn (sy'n aml-gylch yn mesur 40-35 cm) a chonwydd (sy'n aml-gylch yn mesur 5-15 cm) Glaswelltau, hesg a brwyn yn yr haf.	<i>mat, brwyn, rhedyn, myrtwydd cors.</i>	Yn agored i boeni cŵn Anodd ffensio i mewn
Moch	Detholusrwydd isel Hollysol	Maent yn cymryd anifeiliaid di asgwrn cefn / infertebratau, cloron, ffyngau, hadau ffrwythau, gweiriau a chigiach, y ceir llawer ohono trwy fforio yn y sbwriel deiliog.	Di-cnoi cil.	Isel	Unrhyw beth blasus Ffrwythau a hadau (yn enwedig mes) Yn dda ar gyfer rheoli rhedyn Yn niweidiol iawn os oes stoc fawr ohonynt

Rhywogaethau	Arferion Pori	Amrywiad tymhorol	Rhywogaethau Dewisol / <i>Mân</i> Rywogaethau	Manteision ac anfanteision
Llysysyddion gwyllt	Bydd ceirw, geifr a chwningod hefyd yn dylanwadu ar strwythur coetir ac ystyried eu heffaith hefyd wrth reoli pori i wella bioamrywiaeth. Mae'n dda cael syniad o faint eu poblogaeth fel y gallwch asesu'n gywir pa bori ychwanegol y gallai fod ei angen neu a oes angen eithrio.			

Gellir defnyddio'r tabl uchod i bennu'r da byw mwyaf priodol ar gyfer eich coetir. Gwartheg yw'r gorau am ddarparu amrywiaeth strwythurol a phori yn ddetholus ond nid ydynt bob amser ar gael nac yn addas ar gyfer safleoedd lle mae defnydd cyhoeddus uchel. Efallai mai pori ysgafn gan ddefaid yn y gaeaf yw'r cyfan sydd ei angen ar rai safleoedd ac efallai mai merlod trwy gydol y flwyddyn yw'r ateb ar gyfer un arall. Os oes problem rhedyn neu os oes angen troi'r ddaear drosodd i hyrwyddo moch adfywio yn opsiwn da.

Gan ddefnyddio'r wybodaeth yn y tabl, gan gofio nodweddion y safle a gwybod pa blanhigion y mae angen eu rheoli ar wahanol adegau o'r flwyddyn, gallwch gyfrifo'r tymor gorau a'r da byw gorau ar gyfer eich amcanion.

3.5 Ffactorau Da Byw Ychwanegol

Mae sawl ffactor arall yn gysylltiedig â da byw sy'n dylanwadu ar effaith pori:

- Bridio da byw
- Dosbarth y da byw
- Amseriad pori
- Lefelau stocio

3.5.1 Bridiau Anifeiliaid

Bydd gwahanol fridiau o anifeiliaid ym mhob rhywogaeth yn pori'n wahanol. Yn gyffredinol, mae bridiau da byw brodorol neu draddodiadol yn fwy addas ar gyfer pori cadwraeth na bridiau wedi'u mewnfario neu wedi'u gwella'n amaethyddol wrth iddynt ddatblygu i orosi ar lystyfiant garw a gwrthsefyll y tywydd. Mae bridiau brodorol yn gysylltiedig â phob rhan o'r DU, o dduon Cymru, Galloways Belted i wartheg Ucheldir, defaid Manaweg Loughton neu Dorset Down a merlod Dartmoor, Fell neu'r Carneddau sydd i gyd â'i nodweddion penodol ei hun, a ddatblygwyd dros ganrifoedd, sy'n ei gwneud yn addas i ble maen nhw'n byw.

3.5.2 Dosbarth y da byw

Mae rhedeg buches o oedran cymysg yn caniatáu i'r anifeiliaid mwy aeddfed ddysgu'r hyn sy'n flasus ar wahanol adegau o'r flwyddyn a'u cynefino (hefftio) i'r safle fel eu bod yn ymwybodol o beryglon, sut i fwydo a ble i yfed. Wrth gwrs, rydym yn aml yn cael ein cyfyngu gan yr hyn sydd ar gael yn lleol ac mae'n rhaid i ni fod yn hyblyg a chreadigol gyda'r hyn sydd gennym ond bydd y mwyafrif o borwyr eisiau cadw anifeiliaid profiadol ar y safle gyda newydd-ddyfodiaid.

3.5.3 Amseriad pori

Mae'r union amseriad a ddewisir ar gyfer pori yn dibynnu ar yr amcanion a'r canlyniadau a ddymunir, os oes angen lleihau glasbrennau a rheoli mieri, yna bydd pori yn y gaeaf yn effeithiol tra bydd pori ysgafn yn yr hydref yn helpu i gynnal coetir agored a hyrwyddo aildyfiant. Efallai y bydd pori trwy gydol y flwyddyn ar gyfradd stocio isel, gyda monitro rheolaidd i wirio bod y canlyniadau'n cael eu cyflawni, yn briodol mewn rhai sefyllfaoedd. Mae



Tabl 3 yn egluro'n fwy manwl effaith pori trwy'r tymhorau.

Tabl 3: Effaith pori trwy'r tymhorau

Tymor	Effaith	Sylwadau
Gwanwyn: Mawrth-Ebrill	Mae planhigion neithdar blodeuol y mae gloynnod byw ac infertebratau eraill yn dibynnu arnynt yn cael eu bwyta. Mae pori trwm yn y gwanwyn a'r haf yn lleihau amrywiaeth rhywogaethau planhigion yn gyffredinol ac yn annog goruchafiaeth y rhywogaethau planhigion mwyaf gwrthsefyllol neu gadarn.	Gall pori ysgafn gael yr effaith a ddymunir ar rai safleoedd.
Haf: Mai-Medi	Gall pori trwm yn yr haf achosi niwed difrifol neu anadferadwy i eginblanhigion a glasbrennau coed. Mae da byw yn lleihau argaeledd ystod eang o neithdar, paill a ffynonellau bwyd infertebratau eraill, yn lleihau amrywiaeth strwythurol a nifer y mathau o gynefinoedd a chilfachau ar gyfer ystod o organebau.	Gall effaith pori fod yn fwy niweidiol yn yr haf nag yn y gaeaf. Nid yw pori ysgafn yn cael effaith mor ddramatig.
Hydref: Hydref-Tachwedd	Mae'r bwyd sydd ar gael yn y coetir ar ei fwyaf yn yr hydref ac mae hadau'n cael eu sathru i'r ddaear i annog aildyfiant. Mae planhigion blodeuol wedi gorffen yn bennaf felly ni fydd pori yn effeithio arnynt.	Gall hyn fod yr amser gorau o'r flwyddyn ar gyfer pori wedi'i reoli. Mae buddion pori yn llawer mwy nag unrhyw anfanteision.
Gaeaf: Rhagfyr-Chwefror	Bydd pori yn y gaeaf yn unig yn lleihau rhedyn a sbwriel arall ac ni fydd yn effeithio'n arbennig ar blanhigion blodeuol. Fodd bynnag, mae'n debygol o arwain at gyfarth cylch a mwy o bori, niweidio llwyni corrach, adfywio coed a llwyni mwy, wrth i borthiant glaswelltog ddod yn llai ar gael ac yn llai deniadol.	Mae potsio a difrod i'r pridd yn fwy tebygol o ddigwydd, yn enwedig yn y cymunedau planhigion gwlypaf a mwyaf sensitif - sy'n gofyn am y cyfundrefnau pori mwyaf sensitif.

3.5.4 Lefelau stocio

Mae niferoedd da byw yr hectar yn isel iawn ar gyfer pori coetir. Mae'n well cychwyn ar y lefel isaf ac addasu niferoedd i fyny yn hytrach na rhoi gormod o anifeiliaid yno i ddechrau ac achosi difrod i'r cynefin.

Mae'r tabl canlynol (Tabl 4), a gymerwyd o Scottish Research, yn dangos yr unedau da byw / Ha (LSU / Ha) sy'n briodol ar gyfer gwahanol fathau o goetir a gwahanol sefyllfaoedd. (Mae NVC yn cyfeirio at ddynodiadau system Dosbarthiad Llystyfiant Cenedlaethol). Mae buwch yn cael ei chyfrif fel 1 LSU, merlod fel 0.6 a defaid yn 0.15.



Tabl 4: Cyfraddau pori ar gyfer coetir (Mayle 1999)

Math o Goetir	Materion Pori	Amcanion	Uchafswm Dwyster Pori LSU/Ha			Amseriad
			Gwartheg	Merlod	Defaid	
Coetir Gwlyb NVC1-7	Llwyn, prysgoed, cymysgedd uchel o goedwigoedd. Yn gyffredinol, nid yw'n cael ei bori'n rheolaidd.	1. Prysgoedio coedlannau dros 5-40 mlynedd	0.07		0.5	0-5 ml
		2. Gwella fflora a strwythur y ddaear	0.01		0.7	5 ml ymlaen
Ynn ucheldirol NVC W8e-g W9	Mae'r rhan fwyaf o gyn-goedlannau wedi'u dadleoli gan bori. Sycamorwyddwyd yn naturiol ym mis Mai	1. Adfywio coedlannau a choedwig uchel	0.07		0.5	5-10 ml 1af 10 ml ymlaen
		2. Gwella fflora ar y ddaear a'r strwythur	0.1		0.7	
Derw ucheldirol W11, W17 (derw yn dominyddu)	Cyn-goedlan neu goedwig uchel yn bennaf Erbyn hyn mae'r mwyafrif wedi eu hesgeuluso a'u pori'n drwm Eraill yn cael eu dominyddu gan fedwen, ynn, celyn, draenen wen a rhwyf	1. Lleihau cysgodi gan brysgwydd	0.2- 0.5		0.33	Pori parhaus yn yr haf
		2. Gwella fflora ar y ddaear a'r strwythur	0.05			
		3. Adfywio coedwigoedd uchel	0.07		0.5	5-10 ml 1af 10 ml ymlaen
		4 Prysgoedio coedlannau	0.1		0.7	
Bedw yr ucheldir W11, W17 (bedw yn dominyddu)	Coetir wedi'i ddominyddu gan fedwen weithiau gyda chyll, gwllithod, criafol a chelyn. Mae defaid neu geirw yn pori fwyaf gan gyfyngu ar	1. Lleihau pori i gynyddu adfywiad ac olyniaeth naturiol	0.1			Pori yn yr haf Parhaus
		2. Cynnal fel coedwig uchel (pori)	0.05		0.33	

ddatblygiad i goedwigoedd pinwydd neu dderw brodorol					
Iseldir llydanddail cymysg NVC W8 (a-d), W10	Y prif fath o goetir iseldir; derw, onnen a chyll yn bennaf. Yn hanesyddol roedd yn cael ei brysgoedio gyda derw safonol. Roedd rhai yn dal i weithio. Yn aml brithwaith cymhleth o wahanol fathau o standiau. Adfywio wedi'i gyfyngu gan bori ceirw a brig bori	Prysgoedio coedlannau 2. Adfywio safonau 3. Gwell fflora a strwythur 4. Adfywio coedwigoedd uchel 5. Cynnal cynefinoedd reid ac agored	0.1 0.2-1 0.05	 0.33	<i>Prysgoedio uwch ben uchder yr aelïau</i> Pori yn yr haf Parhaus
Iseldir ffawydd-onnen NVC W12-W14	Coedwig uchel ffawydd ac ywen. Yn hanesyddol, prsygoediwyd gyda phorfa goediog gyfyngedig. Mae llawer bellach yn goedwig uchel gyda goruchafiaeth ffawydd eithafol,	1. Ail brysgoedio ardaloedd wedi eu prysgoedio yn ystod yr 50 mlynedd diwethaf 2. Adfywio safonau 3. Ail-sefydlu ardaloedd pori coed 4. Lleihau cysgodi a gorboblogi coed hynafol	0.1 See wood pasture		Pori dwys parhaus
Ffawydd Iseldir asid a derw. NVC W15 W16	Yn aml yn cael ei reoli'n ffurfiol fel porfa bren. Mae lleihad mewn pori wedi arwain at newidiadau yn y strwythur. W16 a geir yn aml ar rostir yr iseldir, gan leihau gwerth	1. Rheoli ardaloedd sydd wedi'u dominyddu gan ffawydd fel 'coupes' coedwig uchel anwastad 0.2-0.5 ha. Cypyrddau ardal a ddominyddir yn llwyr > 0.5ha	 0.07 0.01	 0.5 0.7	 <i>5-10 ml 1af 10 ml ymlaen</i>

	cadwraeth rhostir. Plannodd llawer ohonynt gastanwydden a gweithio fel prysgoed.	3. Ail brysgoedio ardaloedd wedi'u prysgoedio yn ystod y 50 mlynedd diwethaf, yn enwedig ardaloedd o goed castan, derw neu fedw 4. Cynnal a gwella ardaloedd pori coed	Gweler porfa bren			
Porfa bren yr iseldir	Yn gyffredinol, mae gostyngiad mewn pori wedi arwain at gysgodi a gorlenwi coed, yn enwedig tocbrennau. Mae tresmasu prysgwydd wedi lleihau maint a dosbarthiad man agored.	1. Pori stoc a chysgod 2. Gwarchod cynefin ar gyfer adar bridio, infertebratau arbenigol saproxylog a chennau epiffytig 3. Agor strwythur, lleihau adfywio a haen prysgwydd	0.05 0.06 0.03 0.03	0.4	0.33 0.4	Am 15 mlynedd yn barhaus ym mhob 100 Blynyddoedd eraill Parhaus Dileu Tach-Chwef Parhaus
Coedwigoedd pinwydd brodorol NVC W18	Coedwig pinwydd uchel, yn aml yn agored iawn oherwydd pori trwm gan geirw a defaid. Ychydig iawn o adfywio, rhai bedw a llydanddail eraill cysylltiedig	1. Adfywio ac ymestyn coetir (rhywfaint o bori) 2. Adfywio haen lwyni cysylltiedig, (yn enwedig merywen)	0.05-0.1			Parhaus

* Sylwch mai amcangyfrifon gorau yw'r rhain

3.6 Cymhwyso'r canllawiau lefel stocio yn ymarferol

Mae'r gyfradd argymelledig a ddangosir uchod ar gyfer coetir yr Ucheldir: 0.2 i 0.5 gwartheg / Ha ar gyfer rheoli prysgwydd yn yr haf, yn gweithio rhwng 1 a 5 Ha o goetir 'y fuwch'. Mae'r gyfradd ar gyfer gwella strwythur coetir a fflora daear yn yr un cynefin hyd yn oed yn is, sef 0.05 buwch / Ha. Mae hyn yn trosi i 20ha o goetir ar gyfer 1 anifail. Mewn gwirionedd fel rheol mae yna amrywiaeth o gynefinoedd gwahanol yn y coetir ac mae'n well gan dda byw bori mewn grwpiau o ddau neu fwy fel y gellir lleihau hyd y cyfnod pori tra bod dwysedd yr anifeiliaid yn cynyddu.

Efallai y bydd cyfnod byr o stocio ar sail 'mob' ddwywaith y gyfradd a argymhellir yn briodol yn gynnwys mewn rhai sefyllfaoedd i leihau glasbrennau celyn neu isdyfiant trwchus ond mae'n bwysig gwirio'r effaith ar y cynefin yn rheolaidd fel y gellir tynnu da byw os ydynt yn achosi difrod.

Mae angen rhoi cyfrif am lysysyddion gwyllt brodorol hefyd wrth amcangyfrif y defnydd o borthiant gyda nifer y da byw fferm yn cael ei leihau yn unol â hynny.

Techneg arall ar gyfer pennu lefelau stocio priodol yw cyfrifo'r biomas sydd ar gael a defnyddio cyfrifiannell pecyn cymorth pori coetir Treftadaeth Naturiol yr Alban (ar gael ar-lein) i weithio allan y defnydd o dda byw a nifer yr anifeiliaid sydd eu hangen. Gall hyn gymryd cryn dipyn o amser ac nid yw'n 100% yn gywir, ond gall roi canllaw i weithio ohono, yn enwedig os oes ystod o wahanol gynefinoedd ar y safle.

3.7 Monitro effaith rheoli

Gall monitro gymryd llawer o amser ac mae'n cynhyrchu llawer o ddata. Yn ogystal, mae angen sgiliau arbenigol iawn ar gyfer rhai elfennau o fonitro, megis monitro ecolegol. Mae'r llun gyferbyn yn dangos bryolegydd yn cynnal arolwg o Goedwig Law Geltaidd. Gall prynu arbenigedd o'r fath fod yn ddrud, a dylid ystyried costau mewn unrhyw gynllun neu brosiect yn y cam datblygu.

Cyn i unrhyw fonitro ddechrau, dylid sefydlu cynllun monitro sy'n nodi pa fonitro sydd ei angen, gan bwy, a dylai nodi amserlen ar gyfer pryd y dylid monitro. Ar ôl cwblhau'r cynllun monitro, a chyn cyflwyno unrhyw bori da byw ar safle, dylid monitro llinell sylfaen. Bydd hyn yn sefydlu cyflwr y safle cyn unrhyw ymyrraeth pori, ac yn ffurfio'r llinell sylfaen ar gyfer mesur yr holl fonitro yn y dyfodol. Ymhlith y dulliau a'r mathau o fonitro a wnaed gan y prosiect Coedwigoedd Glaw Celtaidd Cymru mae arolwg adar coetir, Monitro Safonau Cyffredin, ac arolygu poblogaethau planhigion is yn y coetiroedd. Yna bydd yr holl fonitro'n cael ei wneud eto ar ddiwedd y prosiect 7 mlynedd er mwyn penderfynu ar unrhyw newidiadau o ganlyniad i waith a wnaed.

Yn ogystal, mae monitro lluniau pwynt sefydlog hefyd yn cael ei wneud ar bob safle a fydd yn dangos y newidiadau parhaus a welir ar safle o ganlyniad i bori (ac ymyriadau eraill) yn cael eu cyflwyno. Mae'n ffordd hawdd i bobl nad ydynt yn ecolegwyr gael argraff o'r effaith y mae da byw yn ei chael ar strwythur y coetir a'r planhigion yn yr isdyfiant. Mae'n debygol y bydd amrywiadau tymhorol yn lefel y rhan fwyaf o'r dangosyddion pori cyfredol. Am y rheswm hwn,

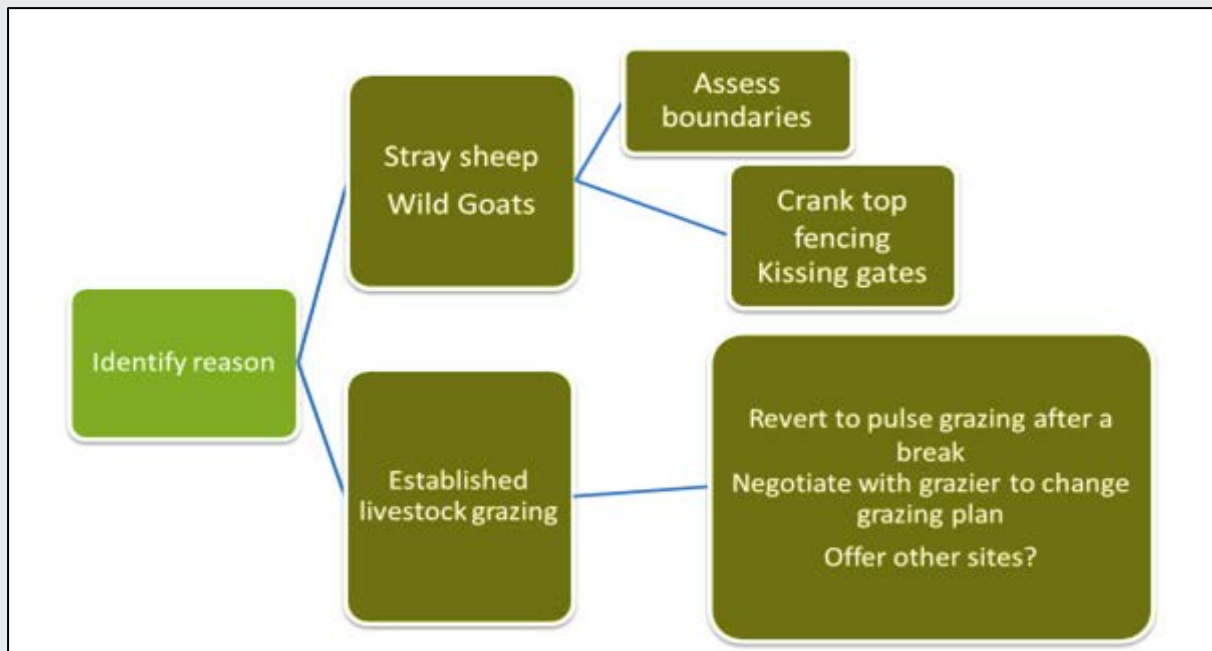
mae'n ddefnyddiol iawn cymharu'ch asesiad â'r un a gynhaliwyd ar yr un pryd mewn blynyddoedd blaenorol yn ogystal â'r asesiad diweddaraf.

Yn ogystal â monitro ffurfiol, dylai'r rhai sy'n gyfarwydd iawn â'u safleoedd ac sydd â phrofiad o nodi newidiadau (fel arfer y rhai sy'n gyfrifol am y rheolwyr da byw neu safleoedd) gynnal monitro cerdded o'r safleoedd hynny yn rheolaidd. Trwy wneud hynny, gallant wirio pethau fel argaeledd porthiant ar gyfer y da byw, difrod i'r pridd, potsio, ymddygiad anifeiliaid - bydd gwartheg yn crochlefain os ydynt yn teimlo bod yna ddiffyg bwyd neu ddŵr - a gellir gweld unrhyw broblemau iechyd. Fel rhan o'r monitro gallwn ddefnyddio'r coed pennu / gorbori a ddangosir yng Nghyfnod 4 i lywio rheolaeth yn y dyfodol.

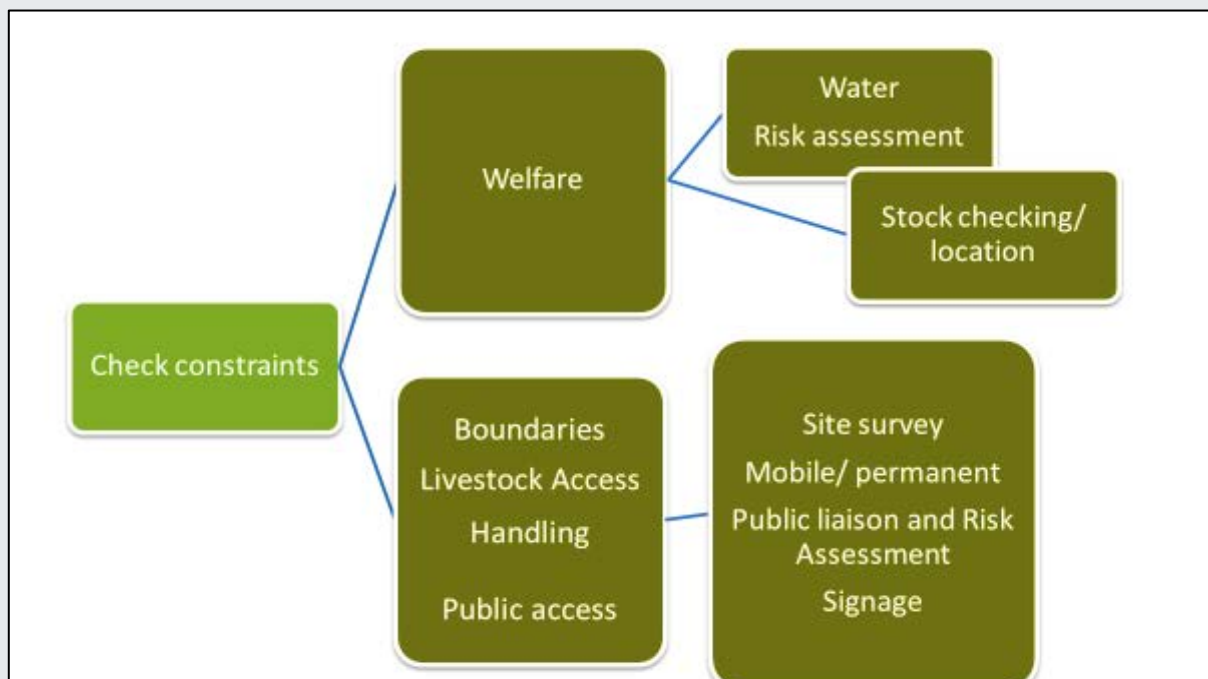
Er mwyn galluogi cyfundrefnau i fod yn addasadwy i'r newidiadau sy'n digwydd, mae angen i'r monitro fod yn briodol. Bydd yr amllder yn dibynnu ar natur eich trefn bori, eich amcanion ac, os cewch eich ymrwymo i gynllun grant, gofynion y cynllun. At hynny, yn aml gall newidiadau yn y byd naturiol gymryd blynyddoedd, os nad degawdau, i ddod yn amlwg, ac felly mae'n rhaid i unrhyw gynllun monitro ystyried hyn.



Ffigur 4: Coeden bennu - coetir wedi'i orbori



Ffigur 5: Coeden bennu - coetir wedi'i dan-bori



Adran 4: Sefydlu a rheoli pori cadwraeth

4.1 Cyrchu da byw

Wrth chwilio am anifeiliaid i bori'ch safleoedd mae yna sawl opsiwn y gallwch chi roi cynnig arnyn nhw. Mae'n dda cychwyn yn lleol a gweld pwy yw'r cymdogion - mae'n ei gwneud hi'n haws i gludo anifeiliaid i'r safle a gallai pori ychwanegol fod yn ddeniadol i gymydog. Gofynnwch o gwmpas, yna trefnwch ymweld â'r fferm a sgwrsio â'r ffermwr am ei system ffermio ac a oes ganddo unrhyw anifeiliaid sy'n addas ar gyfer pori'ch safle. Os na, efallai eu bod yn adnabod rhywun ag anifeiliaid priodol y gallant eich rhoi mewn cysylltiad nhw.

Mae'n werth cysylltu ag ysgrifenyddion ardal Undeb Amaethwyr Cymru (FUW) neu Undeb Cenedlaethol y Ffermwyr (NFU) gan fod ganddyn nhw wybodaeth fanwl am ffermwyr lleol a'u gweithgareddau. Gellir gofyn hefyd i gymdeithasau bridiau da byw a fyddai'n addas ar gyfer eich tir, siaradwch ag ysgrifennydd y gymdeithas a allai eich rhoi mewn cysylltiad â thyddynwr neu ffermwr lleol sydd â stoc briodol neu eich gwahodd i siarad mewn cyfarfod lleol a thrafod rheoli'r tir gyda'r grŵp. Mae grwpiau tyddynwyr yn opsiwn arall, yn aml mae ganddyn nhw aelodau sy'n awyddus i bori tir arall ac sydd â bridiau da byw prin neu draddodiadol. Neu gofynnwch i sefydliadau sy'n gweithredu yn yr ardal fel Parciau Cenedlaethol neu gyrff anllywodraethol - er enghraifft, mae gan PONT gronfa ddata o borwyr ac yn aml gallant helpu i'ch rhoi mewn cysylltiad â ffermwr cyfagos.

Gall prydlesu da byw, lle mae sefydliad yn prynu buches fach o wartheg neu ferlod ac yn eu prydlesu i'r porwr, fod yn opsiwn da lle nad oes gan borwr y da byw priodol neu angen yr hyder i geisio pori safle newydd. Gellir prynu'r anifeiliaid naill ai gan y porwr ar ôl 5 mlynedd neu gellir dychwelyd anifeiliaid o'r un oed â'r rhai gwreiddiol ar ddiwedd y cytundeb.

4.2 Cytundeb rhwng Tirfeddiannwr a Phorwr

Mae'r integreiddio llwyddiannus rhwng rheoli stoc a choetir yn dibynnu ar y ddau barti yn cael rhywfaint o fudd. Er mwyn i unrhyw gynllun cadwraeth fod yn wirioneddol gynaliadwy, dylid cael cyfle i gyflawni amcanion amaethyddol a chadwraeth - ac ni ddylai un fod yn annibynnol ar y llall.

Efallai y bydd angen talu porwyr am eu hamser yn cludo anifeiliaid i'r safle a'u gwirio. Gallai hyn ddeillio o gael gafael ar daliadau fferm sengl neu drwy dalu'n uniongyrchol am eu hamser trwy gytundeb Adran 16 neu debyg. Wrth sefydlu cytundeb, rhaid i borwr hefyd ddeall beth yw nodau ac amcanion cyffredinol cyfundrefn bori arfaethedig, a gallu dangos eu gallu i gynnal niferoedd cynaliadwy digonol o stoc iach, a'u gallu i reoli eu da byw yn ddigonol, gan gynnwys ble a phan fyddant yn pori.

Dylid cadw'r presgripsiynau ar gyfer pori mor syml â phosibl, gan gofio calendr rheoli stoc y fferm, yn hytrach na cheisio pennu cyfnodau a dyddiadau pori manwl gywir, na ellir eu hymgorffori yn system reoli'r ffermwr am resymau ymarferol.

Mae'n dda cael trafodaeth gyda'r porwr ymhell cyn y tymor, gan egluro nodau'r pori, pa blanhigion, adar neu anifeiliaid fydd yn elwa ohono ac o bosibl rhoi rhai lliniadau o'r hyn rydych chi'n edrych amdano o ran strwythur llystyfiant ar wahanol adegau o'r flwyddyn.

Bydd angen ystyried y ffactorau canlynol sy'n ymwneud â rheoli'r holl stoc:

- **Ansawdd pori a chynhyrchedd amaethyddol y safle:** mae ansawdd y llystyfiant ar ei uchaf rhwng diwedd mis Ebrill a dechrau mis Mehefin ac mae'r cynhyrchiad yn codi ym mis Medi. Mae gan Molinia werth porthiant rhesymol tan yn ddiweddarach yn yr haf ac wrth iddo farw yn ôl ychydig iawn o faeth sydd ynddo.
- **Mynediad i'r safle at ddibenion rheoli:** Mae mynediad modurol yn ddefnyddiol iawn i'r porwr fel y gellir symud anifeiliaid sâl, anafedig neu farw. Bydd gatiâu gyda chlo clap cadwyn a chyfuniad yn caniatáu mynediad i'r rhai sydd ei angen.
- **Argaeledd dŵr yfed:** Os oes gan y porwr ddarparwr 'bowser', fe allai ychwanegu tanc a chafn ar y safle.
- **Cyfleusterau trin:** Corlan dal a llwytho / trin parhaol i wneud trin neu gasglu da byw yn hawdd.
- **Gofynion ffensio:** Trafodwch y fanyleb ffensio i sicrhau ei fod yn gweithio i fywyd gwyllt a'r math, a gallu da byw i ddianc.
- **Lles anifeiliaid a hwsmonaeth:** os gellir hyfforddi a rheoli gwirwyr stoc, gall wneud llai o waith i'r porwr a fyddai'n dal i fod ar alwad pe bai angen a gwirio eu hanifeiliaid unwaith neu ddwywaith yr wythnos wrth gael sicrwydd eu bod wedi cael eu gweld rhyngddynt.
- **Argaeledd pori:** yn ystod y misoedd sy'n weddill o'r flwyddyn pan nad yw stoc yn y coetir. Efallai bod gan sefydliadau wefannau eraill y gallent gael eu symud iddynt.
- **Trefniadau bwydo (os yw'n berthnasol - yn aml yn cael eu gwahardd ar safleoedd gwarchoddedig):** trefnu bod gwair yn cael ei wasgaru mewn pentyrrau gwasgaredig yn hytrach na'i fwydo o borthwr crwn, rhoi mwynau llyfu mewn mieri neu ar dir caregog er mwyn osgoi potsio.

Bydd angen i'r porwr reoli cylchred bridio, trefn profion TB, gofynion iechyd, diogelwch a maeth y da byw. Bydd yr amser a gymerir rhwng buwch yn beichiogi a gwerthu bustach wedi'i dewychu yn cymryd dros 3 blynedd o leiaf, felly mae angen i borwyr gynllunio ymlaen llaw ar gyfer niferoedd da byw ar y fferm, gofynion lletya, cynhyrchu porthiant ac ati. Mae hyn yn llawer haws os ydynt yn gwybod pa dir sydd ar gael ar gyfer y flwyddyn i ddod.

Bydd taith gerdded ar y safle gyda'r porwr yn tynnu sylw at ymhle y gallai fod cyfyngiadau neu broblemau a gellir cynllunio ar y cyd i'w lliniaru. Mae cyfarfodydd dilynol ar y safle yn ystod y cyfnod pori yn rhoi cyfle i weld sut mae'r pori'n datblygu o ran y fferm a'r gwaith cadwraeth, ac mae'n gyfle i ddatrys unrhyw broblemau neu bryderon.

Mae angen hyblygrwydd o ran amseriad y pori fel y gellir symud da byw os ydynt yn achosi difrod i les bywyd gwyllt neu os na all y porwr eu symud ar ddyddiad a bennwyd ymlaen llaw.

4.3 Rheoliadau symud a deddfwriaeth lles da byw

Pan fydd porwr lleol yn dod â'i dda byw ar eich tir, bydd angen iddo sicrhau y cydymffurfir â rheoliadau symud a chofrestriadau tir. Nid yw ceffylau yn cael eu dosbarthu fel da byw ac nid yw llawer o'r rheoliadau TB a'r rheoliadau symud yn berthnasol iddynt. Mae hyn yn eu gwneud yn ddewis da ar gyfer sefydlu pori ar safle wrth i chi ystyried effaith y pori.

4.4 Pryderon Economaidd-Gymdeithasol

Mae agweddau cymdeithasol amaethyddiaeth neu ddefnyddiau tir eraill ar y safle yn bwysig, yn enwedig mewn cymunedau gwledig sy'n dibynnu ar ddefnydd tir o'r fath. Efallai y bydd gwrthdaro rhwng y broses reoli arfaethedig ar gyfer cadwraeth natur ac economeg y gymuned leol. Yn yr un modd, gallai pori er budd cadwraeth natur helpu i gadw incymau ffermio, cynnal da byw ar y daliad a chynnal neu greu cyflogaeth leol.

4.5 Ystyriaethau ar gyfer rheoli pori

Mae angen ystyried nifer o ffactorau o ran rheoli da byw ar safleoedd. Mae'r rhain yn cynnwys y canlynol:

- Deddfwriaeth
- Yswiriant da byw
- Iechyd a lles anifeiliaid
- Asesiadau risg safle
- Isadeiledd
- Mynediad cyhoeddus
- Technoleg

4.6 Deddfwriaeth a Chydymffurfiaeth Gyfreithiol

4.6.1 Adnabyddiaeth a deddfwriaeth symud

Mae gan bob fferm rif daliad unigol yn ogystal â rhif ar gyfer yr holl wartheg a defaid.

- **Gwartheg:** Mae gan yr holl wartheg basbort â rhif sy'n cyfateb i dagiau'r anifail. Rhaid rhoi gwybod am symudiadau ar-lein cyn pen 3 diwrnod ar ôl symud i ddaliad gwahanol ac mae'n rhaid eu cofnodi gan ddefnyddio sticeri ar y pasbort. Os nad yw'r anifail wedi cael prawf TB ers mwy na 60 diwrnod, rhaid iddo gael prawf cyn symud. Mae gan rai ffermydd ddaliadau cysylltiedig o fewn 10 milltir i'r prif ddaliad lle mae gan y perchennog unig ddeiliadaeth. Gellir symud gwartheg rhwng daliadau cysylltiedig heb prawf TB. Yn anffodus, nid yw'n bosibl ychwanegu daliadau cysylltiedig ychwanegol ar hyn o bryd.

- **Defaid a Geifr:** Rhaid tagio'r holl ddefaid a geifr dros flwydd oed ddwywaith gyda rhif y ddiadell a rhif unigol. Rhaid cofnodi rhif y tag clust ar drwydded symud pan symudir yr anifail, mae'r drwydded hon yn rhoi manylion ynghylch nifer a math yr anifail, lle y symudwyd iddo, amser y daith, y cerbyd, y cludwr a derbynnydd y da byw. Mae gan bob anifail dag electronig y gellir ei ddarllen gan ddefnyddio darllenydd. Mae darllenyddwr yn costio rhwng £200 ac £850. Mae anifeiliaid yn cael eu sganio wrth gyrraedd y farchnad.

Gellir tagio anifeiliaid o dan flwydd oed sydd wedi'u dynodi i'w lladd gyda thag electronig sy'n nodi rhif y fuches ar un glust yn unig. Rhaid cadw llyfr symudiadau lle cofnodir nifer y defaid bob blwyddyn a dylid nodi'r holl deithiau wrth iddynt gael eu gwneud. Rhaid anfon y drwydded symud i'r swyddfa gofnodion ganolog cyn pen 5 diwrnod.

- **Ceffylau a Merlod:** Mae ceffylau a merlod i gyd yn cael microsglodyn yn ystod eu blwyddyn gyntaf (oni bai eu bod yn ferlod mynydd lled-wyllt sy'n cael eu cadw ar dir comin ac sydd wedi'u cofrestru felly). Mae gan bob un pasbort wedi'i rifo â'u rhif microsglodyn y mae'n rhaid ei gadw gyda nhw pan fyddant yn cael eu symud. Nid yw symudiadau yn cael eu hadrodd yn unman.

4.7 Cludo

Mae rheolau ynglŷn â chludo anifeiliaid - ar gyfer teithiau sy'n fwy na 40 milltir, mae angen tystysgrif cymhwysedd y gellir ei hadnewyddu bob 3 blynedd ar gyfer cludo anifeiliaid, ac mae'r rheolau yn tynhau ar gyfer teithiau hir.

Mae [Deddf Lles Anifeiliaid 2006](#) yn gwneud perchnogion a cheidwaid yn gyfrifol am sicrhau bod anghenion lles eu hanifeiliaid yn cael eu diwallu. Gan ddefnyddio egwyddor y Pum Rhyddid (gweler Adran 5.1), gellir gwahardd unrhyw un sy'n greulon tuag at anifail, neu nad yw'n darparu ar gyfer ei anghenion lles, rhag bod yn berchen ar anifeiliaid, a gellir ei ddirwyo hyd at £20,000 a/neu ei anfon i'r carchar. Mae Deddf Lles Anifeiliaid 2006 yn cynnwys y deddfau cyffredinol sy'n ymwneud â lles anifeiliaid. Mae'n drosedd achosi dioddefaint diangen i unrhyw anifail. Yn wahanol i ddeddfwriaeth flaenorol, mae'r Ddeddf yn berthnasol i bob anifail ar dir comin. Mae'r Ddeddf yn cynnwys Dyletswydd Gofal i anifeiliaid - mae hyn yn golygu bod yn rhaid i unrhyw un sy'n gyfrifol am anifail gymryd camau rhesymol i sicrhau bod anghenion yr anifail yn cael eu diwallu, a golygir hyn bod yn rhaid i berson ofalu am les anifail yn ogystal â sicrhau nad yw'n dioddef.

Mae lles anifeiliaid a ffermir hefyd yn cael ei warchod gan [Reoliadau Lles Anifeiliaid a Ffermir \(Lloegr\) 2007](#) (fel y'i diwygiwyd), a wneir o dan y Ddeddf Lles Anifeiliaid.

Crëwyd Codau Ymarfer ar gyfer pob anifail a disgwylir i'r holl ffermwyr a cheidwaid anifeiliaid gadw copi ohonynt.

4.8 Cofnodion y milfeddyg

Rhaid cadw llyfr meddyginiaeth sy'n rhoi manylion prynu a defnydd yr holl feddyginiaethau a ddefnyddir ar gyfer pob anifail ar y fferm, gan gynnwys cathod a chŵn. Cofnodir rhif y swp a dyddiad dod i ben y cyffuriau, ynghyd â lle cawsant eu prynu. Wrth i anifeiliaid gael eu trin,

rhaid nodi manylion adnabod yr unigolyn, cyfnod amddifadu'r cyffur, y dyddiad y gellir gwerthu'r anifail ac enw'r unigolyn sy'n rhoi'r feddyginiaeth. Rhaid cadw'r cofnodion hyn am 4 blynedd.

Rhaid llunio Cynllun Milfeddygol ar gyfer pob fferm, drwy drafod hyn â milfeddyg y fferm. Rhaid diweddarau hwn yn rheolaidd a rhaid iddo fod ar gael i'w archwilio os oes angen. Mae'n cynnwys gwybodaeth am reoli parasitiaid, rheoli afiechydon cyffredin, pydredd traed, a bioddiogelwch.

4.9 Cyflwr Amgylcheddol ac Amaethyddol Da

Mae'r Llywodraeth yn creu argymhellion Cyflwr Amgylcheddol ac Amaethyddol Da (GEAC) yn rheolaidd, ac mae'r rhain yn nodi arfer da ar gyfer amrywiaeth eang o weithgareddau ffermio fel iechyd pridd, rheoli dŵr ac ati. Rhaid i'r canllawiau hyn fod ar gael i gyfeirio atynt ar y fferm a rhaid eu dilyn i gael Taliad Fferm Sengl ac osgoi dirwy.

4.10 Arolygiadau

Efallai y bydd Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig yn ymweld â ffermydd i gynnal archwiliadau ar hap ar fyr rybudd (6 awr)! Gall wirio rhif adnabod anifeiliaid, lles a'r broses cadw cofnodion. Gall staff Safonau Masnach y Cyngor Lleol hefyd ymweld ond nid ar fyr rybudd. Maent yn aml yn ddefnyddiol iawn wrth nodi unrhyw broblemau a helpu i'w cywiro.

Gall yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch gynnal archwiliadau fferm i wirio bod gard cywir ar gerbydau a bod amgylchedd y fferm yn cydymffurfio â deddfwriaeth bresennol yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch.

4.6 Deddfwriaeth ac Yswiriant Trydydd Parti

Dylai fod gan berchennog unrhyw dda byw domestig yswiriant priodol a chyfredol, yn enwedig yswiriant trydydd parti. Dylai rheolwyr safle sicrhau bod yswiriant atebolrwydd cyhoeddus digonol ar waith.

Adran 5: Ymarferoldeb

5.1 Iechyd a lles

Mae iechyd yn cyfeirio at gyflwr corfforol yr anifail, ei ffitrwydd, ei gryfder a'i egni. Mae lles yn golygu lles anifeiliaid o ran iechyd a chyflwr meddyliol. Dylid gofalu am dda byw sy'n pori ar safleoedd gyda safonau iechyd a lles uchel fel eu bod yn pori'n effeithiol ac fel bod ymwelwyr safle yn gallu gweld eu bod yn cael eu rheoli'n dda. Mae rheoliadau wedi'u cynnwys yn Neddf Lles Anifeiliaid 2006 sy'n rhoi arweiniad ar amllder gwirio da byw (argymhellir bob dydd) yn ogystal â thagio clustiau ac ysgrifennu cofnodion symud.

Mae'r Ddeddf yn defnyddio codau lles Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig fel sail i'w hargymhellion, mae'r codau hyn yn seiliedig ar y Pum Rhyddid.

1. Rhyddid rhag Newyn a Syched;
2. Rhyddid rhag Anghysur;
3. Rhyddid rhag Poen, Anaf neu Glefyd;
4. Rhyddid i Fynegi Ymddygiad Cyffredin;
5. Rhyddid rhag Ofn a Thrallod.

Mae'r Pum Rhyddid yn mynd i'r afael â lles corfforol a meddyliol anifeiliaid domestig. Dylid eu defnyddio fel rhestr wirio ymarferol, gynhwysfawr i nodi cryfderau a gwendidau unrhyw system hwsmonaeth, ac ni ddylid cymryd eu bod yn nodi y dylid amddiffyn anifeiliaid yn ein gofal rhag unrhyw straen o gwbl.

Pan ydym yn cynllunio pori coetir mae angen i ni ystyried sut mae'r Pum Rhyddid yn cael eu hymgorffori wrth reoli'r anifeiliaid. Gellir dod o hyd i godau ymarfer lles Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig, y mae'n rhaid i borwyr a gwirwyr da byw fod yn gyfarwydd â nhw, ar-lein drwy fynd i <https://llyw.cymru/lles-anifeiliaid>

5.2 Iechyd Da Byw

5.2.1 Anhwylderau cyffredin

Mae anifeiliaid iach yn gallu pori'n fwy effeithiol na'r rhai sydd â phroblemau iechyd. Ni fydd anifeiliaid cloff yn symud o amgylch y safle a bydd unrhyw dda byw sy'n teimlo'n sâl yn cilio ac yn gwrthod bwyta. Gall materion lles arwain at ddelwedd gyhoeddus wael ar wahân i'r dioddefaint a brofir gan yr anifail.

Dyma rai o'r problemau iechyd a allai effeithio ar y da byw ar eich safle:

- **Llyngyr yr afu / iau:** Mae hwn yn effeithio ar ddefaid a gwartheg, gan achosi briwiau ar yr iau a all effeithio'n ddifrifol ar iechyd yr anifail. Mae gaeafau gwlyb ac ysgafn yn fuddiol i lyngyr yr iau felly mae nifer yr achosion o'r clefyd yn cynyddu yn y DU. Mae llyngyr yr iau yn cael eu cynnal am ran o'u cylchred bywyd ar falwen y mwd, felly mae'n fwy cyffredin ar dir gwlyb. Mae angen i wirwyr da byw a pherchnogion da byw

gadw golwg am symptomau llyngyr yr iau, megis gên wedi'i chwyddo ac annarbodaeth, ac mae angen iddynt drin anifeiliaid yr effeithir arnynt â drensiwr llyngyr yr iau.

Mae rhagolwg llyngyr yr iau a pharasitiaid eraill ar gael ar-lein drwy fynd i www.nadis.org.uk/parasite-forecast.aspx - mae'n ddefnyddiol iawn ar gyfer asesu risg parasitiaid a sicrhau bod triniaeth briodol yn cael ei rhoi mewn pryd i atal problemau.

- **Dŵr coch / Redwater:** Mae dŵr coch yn glefyd sy'n peryglu bywydau gwartheg, caiff ei achosi gan barasit o'r enw *Babesia divergens* sy'n cael ei drosglwyddo gan ddrogod.

Mae cyfnodau risg uchel ar gyfer dŵr coch yn cynnwys yn hwyr yn y gwanwyn / ar ddechrau'r haf a'r hydref. Fodd bynnag, gall achosion o ddŵr coch ddigwydd drwy gydol y flwyddyn os yw'r amodau ar gyfer trogod yn addas. Mae'r arwyddion cynnar yn cynnwys y canlynol:

1. Anifeiliaid yn aros ar wahân i'r fuches.
2. Archwaeth wael.
3. Tymheredd uchel.
4. Wrin ewynnog, coch-frown.
5. "Dolur rhydd fel llif pibell".

Wrth i'r afiechyd ddatblygu, gall anemia, clefyd melyn, rhwymedd a gorweddiad ddigwydd.

Mae gan loi sy'n llai na 6 mis oed wrthwynebiad naturiol ac maent yn tueddu i beidio â datblygu symptomau clinigol, a byddant yn datblygu imiwnedd os ydynt yn agored i'r afiechyd felly mae'n dda eu cyflwyno yn gynnar er mwyn osgoi problemau yn y dyfodol.

- **Neosporosis:** Mae cŵn a llwynogod yn cario neosporosis a chaiff ei ledaenu drwy bori o amgylch baw heintiedig. Gall achosi erthyliad neu enedigaeth farw mewn gwartheg a merlod. Ar ôl cael ei heintio, dylid ei ddidol i gael ei ladd neu dylid lladd yr anifail ar gyfer cig gan nad oes iachâd. Mae'n synhwyrol pori safleoedd gyda merlod a gwartheg gwrywaidd mewn mannau lle mae cŵn yn mynd iddynt yn aml er mwyn osgoi'r posibilrwydd o haint. Argymhellir annog perchnogion cŵn i godi baw hefyd.
- **Llyngyr:** Mae'r llyngyr sy'n effeithio ar ddefaid, merlod a gwartheg i gyd yn rhywogaethau gwahanol felly nid ydynt yn lledaenu rhyngddynt. Gall eu pori gyda'i gilydd fod yn ffordd dda o leihau eu baich llyngyr.

Mae gwartheg sy'n oedolion fel arfer yn gallu gwrthsefyll llyngyr felly nid oes angen eu trin. Gwartheg ifanc nad ydynt wedi bod yn pori gyda'u mamau yw'r rhai mwyaf agored i niwed, er bod niferoedd da byw mewn coetiroedd fel arfer yn isel ac mae llai o siawns y byddant yn codi baich llyngyr na phe baent yn pori ar y fferm.

Mae defaid a merlod hefyd yn datblygu rhywfaint o allu i'w wrthsefyll, gellir canfod presenoldeb llyngyr drwy samplu tail a chyfrif wyau ysgarthol. Os yw hyn yn cael ei wneud ychydig wythnosau cyn i anifeiliaid gyrraedd y safle a bod triniaeth yn cael ei

rhoi os oes angen, yna ni fydd y llyngyr yn cronni ac ni ddylent achosi problemau pan fydd yr anifeiliaid yno.

- **Defnyddio Afermectinau:** Gall pryfed tail fod o ddiddordeb cadwraeth ac maent hefyd yn fwyd pwysig ar gyfer amrywiaeth o adar a mamaliaid. Afermectinau yw'r enw cyfunol a roddir ar y cynhwysion actif sydd mewn amrywiaeth o blaladdwyr a ddefnyddir ar gyfer da byw fferm. Gall dod i gysylltiad â'r gweddillion lladd pryfed a basiwyd allan yn y tail effeithio'n andwyol ar bryfed tail sy'n cytrefu patiau tail unigol (naill ai drwy ladd y pryfed sy'n oedolion neu eu larfa neu drwy amharu ar allu'r pryfyn sy'n oedolyn i atgennedlu). Mae'n syniad da gofyn i'r porwr osgoi defnyddio Afermectinau cyn pori. Mae plaladdwyr amgen ar gael os yw dos yn gwbl hanfodol. (Gweler y daflen ffeithiau plaladdwyr cymeradwy gan Dr Sarah Beynon yn Atodiad 1). Gellir gwneud hyn drwy ofyn i'r porwr osgoi defnyddio cynhyrchion Afermectin yn ystod y tymor pori, neu drwy osgoi trin y fuches neu'r ddiadell gyfan ar yr un pryd.

5.2.2 Planhigion gwenwynig a niweidiol:

Mae'r planhigion a all achosi salwch mewn da byw yn cynnwys rhododendron, llawryf, cegiden y dŵr, ywen, mes, sycamorwydden a llysiau'r gingroen. Mae planhigion fel breici a llafn y bladur hefyd yn achosi ffotosensitifrwydd. Fodd bynnag, nid yw nifer bach o'r planhigion hyn yn broblem. Mae'n bwysig ymweld â'r safle gyda'r porwr er mwyn sicrhau ei fod yn ymwybodol o'r hyn sy'n tyfu yn yr ardal fel y gall reoli ei anifeiliaid i osgoi problemau.

- Fel rheol, bydd da byw yn osgoi bwyta planhigion gwenwynig pan fydd digon o borthiant arall ar gael, ond gallent eu bwyta pan fydd bwyd yn brin, os yw'n rhewllyd neu os yw'r planhigyn wedi gwywo neu sychu. Mae angen i ni wirio bod digon o fwyd ar gael a symud yr anifeiliaid os oes angen. Dylid rheoli rhododendron yn y coetiroedd fel rhan o'r gwaith rheoli neu dylid ei ffensio.
- Gall merlod ddod yn gaeth i redyn a chael gwenwyn rhedyn. Dylai unrhyw anifeiliaid a welir yn ei fwyta llawer gael eu symud o'r safle oherwydd unwaith y byddant yn dechrau ni ellir eu rhwystro.
- Mae tynnu merlod o safle cyn i'r sycamorwydd daflu eu hadau a chyn i'r mes ddisgyn yn osgoi gwenwyno. Os yw llystyfiant yn brin, mae anifeiliaid yn llawer mwy tebygol o fwyta planhigion gwenwynig felly dylid eu symud cyn i hyn ddigwydd.
- Mae angen osgoi dwyn gwreiddiau cegid y dŵr i'r golwg gan eu bod yn fwy peryglus na'r dail. Dylai gwirwyr da byw fod yn ymwybodol o arwyddion salwch fel y gellir rhybuddio perchennog yr anifail os canfyddir problemau.

5.2.3 Twbercwlosis Buchol (TB)

Mae'r rheoliadau TB yn destun cyfnod o newid ar hyn o bryd felly fe'ch cynghorir i edrych ar wefan [Llywodraeth Cymru](#) i gael y wybodaeth ddiweddaraf (Gorffennaf 2021).

Mewn rhai ardaloedd yng Nghymru mae angen profi gwartheg cyn iddynt symud i safle newydd ac o bosibl bythefnos ar ôl symud i ardaloedd lle mae risg uchel. Gwneir prawf TB

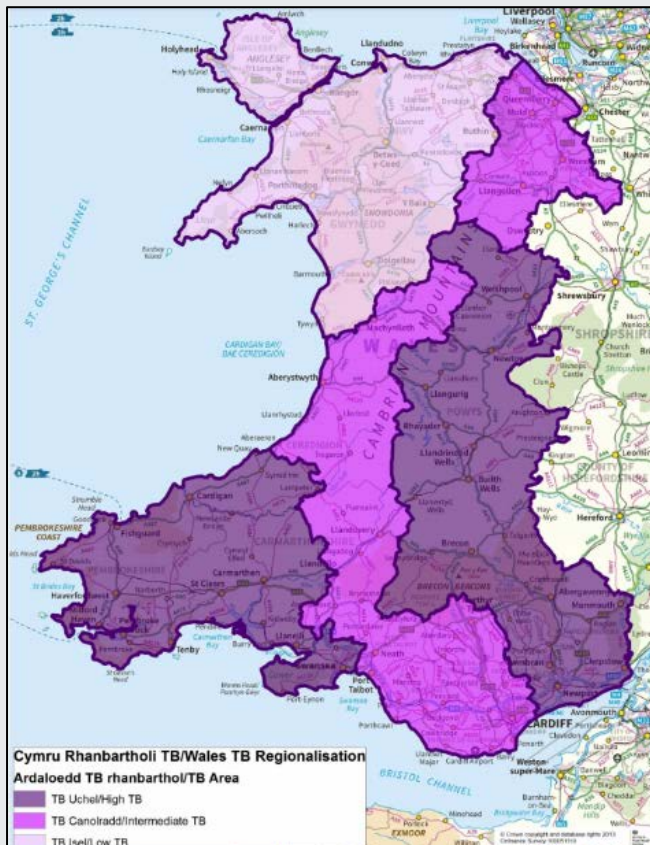
drwy chwistrellu serwm TB arbelydredig i mewn i'r anifail cyn mesur ei ymateb iddo ar ôl 3 diwrnod, felly mae'n rhaid i'r anifeiliaid gael eu casglu ddwywaith a'u gweld gan y milfeddyg.



Yn ogystal â chael effeithiau andwyol difrifol ar ecoleg coetiroedd brodorol, gall rhywogaethau planhigion ymledol fel *Rhododendron ponticum* (yn y llun uchod) fod yn wenwynig i dda byw os cânt eu llyncu mewn symiau sylweddol.

Gallant aros ar y safle am 60 diwrnod o ddiwrnod cyntaf y prawf TB cyn bod angen eu hail-brofi i deithio eto. Mae hyn yn golygu ei bod yn aml yn haws pori'r nifer cywir o wartheg i reoli'r llystyfiant mewn 56 diwrnod er mwyn osgoi gorfod ail-brofi.

Gall cymhlethdodau profi TB a rhoi gwybod am symudiad wneud pobl yn amharod i bori eu gwartheg ar safleoedd. Mae trefniadau y gellir eu defnyddio megis cysylltu safleoedd pori â phrif ddaliad y fferm os ydynt o fewn 10 milltir i'w gilydd, ond mae'r rhain yn destun newid felly gwiriwch â Llywodraeth Cymru cyn trefnu i bori gwartheg ar safle newydd.



Ffigwr 6: Ardaloedd lle ceir TB yng Nghymru

5.2.4 Bioggiogelwch

Mae bioggiogelwch yn bwysig i bob da byw, ond yn enwedig i wartheg. Argymhellir ffens ffyn ddwbl lle mae gwartheg ar dir cyfagos fel bod cyswllt trwyn i drwyn yn cael ei atal. Mae hyn yn lleihau trosglwyddiad TB a chlefydau eraill. Os bydd achosion o glefydau fel clwy'r traed a'r genau, dylid cau safleoedd â gwartheg a defaid sy'n pori i'r cyhoedd er mwyn atal y clefyd rhag lledaenu. Os yw staff y safle yn symud rhwng grwpiau o anifeiliaid rhaid iddynt ddiheintio esgidiau ac offer rhwng safleoedd er mwyn osgoi croes-heintio.

5.2.5 Da byw sydd wedi marw

Cyfrifoldeb y tiffeddiannwr yw cael gwared ar dda byw sydd wedi marw, oni chytunir fel arall yn ysgrifenedig rhwng y perchennog a'r porwr. Rhaid peidio â chladdu anifeiliaid marw ar y safle waeth beth yw achos y farwolaeth. Rhaid i garcasau gael eu symud gan gwmni gwaredu anifeiliaid trwyddedig (iard nacer), neu raid mynd â nhw yno. Yna gellir cynnal post-mortem i gael gwybod yr achos marwolaeth neu er mwyn ymchwilio i agweddau pwysig eraill ar iechyd

fel beichiau parasitiaid a difrod i organau oherwydd planhigion gwenwynig ac ati. Gellir cysylltu â'r swyddfa Iechyd Anifeiliaid leol i ddod o hyd i gwmni gwaredu anifeiliaid cymeradwy neu gellir gwneud trefniadau drwy'r *National Fallen Stock Scheme* (www.nfsc.co.uk).

5.4 Asesiad risg safle

Mae Asesiad Risg yn nodi'r peryglon ar safle (pethau sydd â'r potensial i achosi difrod neu niwed) ac yn gwerthuso'r risg (difrifoldeb a thebygolrwydd y niwed hwnnw o ddigwydd mewn gwirionedd).

Dylid defnyddio'r asesiad cychwynnol o'r coetir i adnabod peryglon y gellir lliniaru yn eu herbyn cyn cyflwyno anifeiliaid sy'n pori. Unwaith eto, gall cerdded y safle gyda phorwr posibl fod yn ddefnyddiol iawn gan eu bod yn debygol o sylwi ar unrhyw broblemau.

Mae angen i chi feddwl am y safle o safbwynt anifail ac o safbwynt dynol i geisio rhagweld pa broblemau sydd yno a pha wrthdaro a allai ddigwydd.

5.5 Peryglon Safle ar gyfer da byw sy'n pori

Mae peryglon safle yn ymddangos mewn sawl ffurf, o'r rhai naturiol i'r rhai dynol. Mae Tabl 5 yn crynhoi rhai o'r prif beryglon i chwilio amdanynt wrth asesu pa mor addas yw safle ar gyfer pori.

Tabl 1: Peryglon Safle

Peryglon Naturiol	Peryglon o Waith Dyn
Llethrau serth	Gatiau sy'n cael eu gadael ar agor
Clogwyni	Cŵn ac afiechyd o faw
Tir corsiog	Fandaliaeth i isadeiledd
Llifogydd	Ymyrryd â da byw - bwydo, marchogaeth, anaf
Llanw	Tân
Anifeiliaid a phlanhigion gwenwynig	Pwyntiau pinsio - gwrthdaro rhwng defnyddwyr y safle a da byw
Trogod	Sbwriel
Coed peryglus	

Gellir ysgrifennu'r asesiad risg pori yn y cynllun rheoli safle gyda mesurau lliniaru priodol. Gellir lleihau peryglon naturiol drwy ddefnyddio anifeiliaid sy'n cadw at gynefin ac sy'n gyfarwydd â'r safle, gan ddechrau gydag anifeiliaid tawel a hŷn cyn cyflwyno da byw ifanc fel eu bod yn dysgu oddi wrth y lleill. Efallai y bydd angen codi ffens i osgoi disgynfeydd sydyn neu rannau peryglus iawn o wlyptir. Gellir darparu bwyd ychwanegol yn y gaeaf gyda storfa fach o wair ar y safle, rhag ofn y bydd eira yn atal mynediad. Gellir ymdrin â phlanhigion gwenwynig ar yr adeg briodol o'r flwyddyn drwy symud da byw oddi ar y safle pan fydd risg h.y. symud merlod pan mae hadau'r sycamorwydden yn disgyn.

Bydd angen mynd i'r afael â phroblemau o waith dyn drwy osod arwyddion, gofyn am gyngor gan wardeiniaid y safle, gwneud gwiriadau safle rheolaidd, cynnal diwrnodau agored a gofyn i wirwyr da byw.

5.6 Aseidiadau Risg Da Byw

Dylai Aseiad Risg ar gyfer anifeiliaid sy'n pori fod yn seiliedig ar y Pum Rhyddid. Cyfrifoldeb y Rheolwr Safle yw paratoi'r Aseiad Risg Pori. Yn ogystal â'r asesiad risg a baratowyd ar gyfer pori, rhaid i chi baratoi aseidiadau risg ar gyfer y gweithgareddau y gallwch chi (a'ch staff/gwirfoddolwyr) eu cynnal fel rhan o waith rheoli'r da byw, megis gwirio da byw, bwydo (gall hyn gynnwys bwydo â llaw) a chorlannu. Dylai'r aseidiadau risg hyn fod ar gael i bawb sy'n ymwneud â'r da byw a dylid eu hadolygu a'u diweddarau'n rheolaidd.

Tabl 2: Enghraifft o daflen wybodaeth am safle ac asesiad risg pori

Safle: Prosiect safleoedd pori		Aseiad Risg System Bori	
Gwybodaeth am Safle			
Y System Bori: Gwlyptir, rhostir a glaswelltir pori helaeth			
Asesydd	Joe Bloggs	Lefel defnydd cyhoeddus	Cymedrol
Dyddiad	Diwrnod / Mis / Blwyddyn	Prif fath o ymwelydd	Pobl leol, cŵn, twristiaid, cerddwyr llwybr yr arfordir
Math o dda byw	Merlod	Nifer y llwybrau troed/pwyntiau mynediad	Yn amrywio ar wahanol safleoedd. Mae gan y mwyafrif llwybrau troed a gatiau mynediad
Nifer, Oed, Brîd	Hyd at 5 o Ferlod Cymreig y Carneddau rhwng 1 a 10 oed	Ffensio perimedr	Gallant fod yn ffensys trydan neu'n ffensys da byw confensiynol
Ardal bori	Rhwng 0.5Ha a 22Ha	Ffensio mewnol	Amherthnasol - Efallai y bydd angen codi'r ffensys trydan oddi wrth hawliau tramwy cyhoeddus ar gyfer gwaith rheoli pori

Dwysedd da byw	10/Ha mewn clostiroedd glaswelltir â ffens drydanol ac 1 i bob 2Ha ar rostir	Dosbarth y da byw (rheswm)	Merlod Cymreig y Carneddau. Ddim yn fygythiol ac yn wydn
Amseru a hyd y pori	Trwy'r flwyddyn, niferoedd yn amrywio yn ôl cyflwr y ddaear, gofynion planhigion a chynefinoedd a defnydd y cyhoedd.	Peryglon Safle (Planhigion gwenwynig, llysiau'r gingroen, tyllau cwningen)	Camau gweithredu angenrheidiol Gwiriadau rheolaidd, rheoli cegid y dŵr, tynnu llysiau'r gingroen os yw'n bresennol
Diogelwch perimedr	Rhwydi da byw, sicrhau bod ffensys yn ddigonol cyn dod â merlod i'r safle. Uned ffensys trydan mewn blwch wedi'i gloi, defnyddio pren digonol neu byst metel i sicrhau nad yw'r ffens yn cael ei chwythu i lawr.	Gweithdrefnau brys	Dangos y niferoedd ar arwyddion
Cyflenwad dŵr	Naturiol - Nant a phwll neu raid darparu tancer a thanc IBC a chafn os oes angen.	Argyfwng (tywydd gwael, afiechyd)	Mae gan staff y prosiect a pherchennog/rheolwr y safle fanylion cyswllt ei gilydd
Cynigion gwirio da byw	Trigolion lleol wedi'u hyfforddi ar y cwrs LANTRA a gyflwynir drwy'r prosiect, porwr yn ymweld yn wythnosol.	Mewn argyfwng, cysylltwch â rif y porwr	
Cyfleusterau trin	Defnyddio clwydi o fferm y porwr os oes angen. Mae gan ddôl lleiniog gorlan drin.		
Mynediad	Rhaid cloi unrhyw gatiâu caeau nad ydynt ar hawliau tramwy cyhoeddus gyda chlo cyfunrif. Bydd ffensys trydan yn cael eu codi oddi wrth hawliau tramwy cyhoeddus, ni fydd disgwyl i'r cyhoedd groesi'r ffens drydan.		

Dylid cynnal asesiadau risg ar gyfer pobl sy'n defnyddio'r safle ar gyfer safleoedd sydd â mynediad cyhoeddus, er mwyn sicrhau bod unrhyw risg yn cael ei waredu neu ei leihau.

Tabl 3: Aseiad risg cyfunol o safle a system bori (dylid llunio hwn ar y cyd â swyddog iechyd a diogelwch eich sefydliad)

Aseiad o berygl ac unigolion/anifeiliaid sydd mewn perygl	Aseiad o berygl (sgôr 1-20)			Camau gweithredu presennol Pwy sy'n gyfrifol	Camau gweithredu pellach
	Tebygolrwydd	Difrifoldeb	Lefel y risg		
Merlod:					
Anafiadau a achosir gan gŵn a phobl Bwydo amhriodol	3	2	6	Arwyddion yn gofyn i bobl reoli eu cŵn (ar lafar hefyd). Addysg gyhoeddus. Gwybodaeth ar y cyfryngau cymdeithasol. Arwyddion rhybuddio ym mhob pwynt mynediad. Porwr / staff y prosiect	
Damweiniau traffig	2	4	8	Sicrhau bod gatiau wedi'u cloi Nodi manylion cyswllt a gweithdrefnau mewn argyfwng. Gwirio ffensys da byw a phwyntiau mynediad yn rheolaidd (staff y prosiect)	
Anaf o beryglon safle	2	2	4	Gwirio safleoedd cyn pori a chael gwared ar unrhyw beryglon. Ffensio'r ffynnon yn y cae cyntaf. Porwr	
Gwenwyno gan llysiau'r gingroen	1	5	5	Tynnu llysiau'r gingroen yn rheolaidd. Sicrhau bod llystyfiant ychwanegol digonol ar gael i'w bori. Porwr	
Ymwelwyr a Staff:					
Anafiadau a achosir gan ryngweithio â merlod: sathru / tramplo, cicio, brathu	2	4	8	Dim bwydo. Mae merlod yn lled-wyllt felly ni ddylent fynd at bobl, Triniwr profiadol Tynnu pwyntiau pinsio ar lwybrau a chadw llinell ffens esmwyth	Cynnal proffil yn y wasg ac ar y cyfryngau cymdeithasol, ymweld â

				<p>Addysg gyhoeddus - arwyddion, digwyddiadau, diweddariadau ac erthyglau ar y cyfryngau cymdeithasol a chysylltiad wyneb yn wyneb â gwirwyr da byw a cherddwyr</p> <p>Arwyddion rhybuddio ym mhob pwynt mynediad.</p> <p>Asesu da byw o ran addasrwydd - ddim yn rhy ddof nac yn rhy nerfus</p> <p>Porwr a staff y prosiect</p>	<p>chlybiau cŵn, digwyddiadau cymunedol</p>
Damweiniau traffig	2	2	4	<p>Sicrhau bod ffensys atal da byw yn cael eu codi a bod gatiau yn cael eu cau er mwyn cadw merlod yn eu lloc</p>	
<p>System Sgorio'r Aseiad Risg</p> <p>1. Annhebygol</p> <p>2. Posibl: Achosion achlysurol yn hysbys neu clywir amdanynt yn digwydd, felly ychydig o syndod</p> <p>3. Tebygol: Yn hysbys gyda rhywfaint o amllder neu gallai ddigwydd</p> <p>4. Tebygol iawn: Digwyddiad cyffredin neu synnu os na ddigwyddodd</p>				<p>Difrifoldeb Dioddefaint - Mae hyn yn adlewyrchu faint o anifeiliaid pori fydd yn cael eu heffeithio ac i ba raddau</p> <p>Sgôr Difrifoldeb y Dioddefaint</p> <p>1. Mân ddioddefaint i un neu fwy o anifeiliaid pori/unigolion</p> <p>2. Dioddefaint mawr i un anifail sy'n pori/unigolyn</p> <p>3. Dioddefaint mawr i sawl anifail sy'n pori/unigolyn</p> <p>4. Marwolaeth un anifail sy'n pori/unigolyn</p> <p>5. Marwolaeth sawl anifail sy'n pori/unigolyn</p>	

5.7 Isadeiledd safle

Mae eitemau isadeiledd angenrheidiol o ran rheoli anifeiliaid ac iechyd a diogelwch yn caniatáu pori ar safleoedd. Mae angen i borwyr wybod y gellir rheoli da byw yn ddiogel, bod ganddynt gyfleusterau trin a llwytho, mynediad at ddŵr glân, manau gorwedd a chysgod.

Cyn rhoi da byw ar safle, dylid cynnal arolwg ffiniau ac isadeiledd i bennu cyflwr y ffensys a'r waliau a gweld a oes corlannau, cysgod, ardaloedd gorwedd a chyflenwad dŵr digonol ar y safle.

5.7.1 Ffensio

Mae'r math o ffens yn dibynnu ar ba fath o dda byw fydd yn pori, mynediad bywyd gwyllt, estheteg ac amodau'r ddaear. Rhaid i'r ffens fod yn ddiogel ac yn addas er mwyn i'r da byw gael eu rheoli. Mae bob amser yn werth cerdded safle gyda phorwr posibl i asesu'r ffensys a gwrando ar eu gwerthusiad. Mae ffens hardd gyda bwlch ar un pen neu bwynt gwan yn dda i ddim gan y bydd da byw bob amser yn dod o hyd iddo.

Nid yw llawer o berchnogion ceffylau a merlod yn awyddus i ddefnyddio weiren bigog ar ffensys. Ni ddylai'r weiren waelod fod yn weiren bigog oherwydd gall hon fachu traed merlod. Fodd bynnag, gall y weiren uchaf atal merlod rhag pwyso dros ffens a'i gwthio drosodd.

Gall ffensys gwael ddysgu anifeiliaid i brofi ffiniau a dianc - os ydynt yn dysgu eu bod yn gallu dianc fe fyddant yn datblygu'r arfer o grwydro. Ni fydd defnyddio tocion fel ataliad yn gweithio ar y mwyafrif o fridiau traddodiadol o wartheg gan fod ganddynt gotiau trwchus a byddant yn cerdded trwodd. Mae'n haws ffensio merlod ond maent yn fwy tebygol o ddychryn os cânt eu dal mewn gwifren rydd a all arwain at anaf yn hawdd, felly mae'n rhaid cynnal a chadw ffensys mewn cyflwr da.

Bydd gwartheg, defaid, moch a merlod yn cael eu rheoli gan ffens rhwyd moch fel y dangosir isod.



Ffens rhwyd moch

Gall ffensys â gwifren ddu tra hydwyth hefyd fod yn briodol. Gall hyn fod yn fuddiol i fywyd gwylt gan ei fod yn fwy athraidd.

Wrth gynllunio system bori i ddechrau, dylid cerdded y safle i wirio am fannau cul lle gallai fod yn anodd i dda byw fynd heibio i gerddwyr neu ei gilydd - llwybr ger ymyl clogwyn neu rhwng y ffens a phrysgwydd trwchus, mae'r rhain yn bwyntiau pinsio a gallant arwain at wrthdaro neu ddamweiniau. Argymhellir torri bwlch yn y llystyfiant neu symud ffensys yn ôl er mwyn osgoi problemau.

Bydd angen ffensio ymylon clogwyni os ydynt ger pwynt pinsio ar safle neu os ydynt yn eithafol iawn. Os yw da byw wedi arfer â thir serth ac ymylon peryglus gallant bori safleoedd heb ffensys, ond os ydynt yn debygol o gael eu herlid gan gŵn neu o ddod yn agos iawn at ddisgynfeydd serth yna mae'n synhwyrol codi ffens.

5.7.2 Gatiau a gridiau

Dylai gatiau allu cau eu hunain lle bynnag y bo modd ond dylai bod ffordd o'u cadw ar agor os oes angen er mwyn cael mynediad at ddŵr ac i atal cau ar ddamwain. Dylai gatiau ar gyfer cerddwyr fod yn gatiau mochyn neu'n gatiau sy'n cau eu hunain gan fod llai o siawns i dda byw allu dianc (mae rhai defaid yn dysgu sut i ddefnyddio gatiau mochyn - gellir atal hyn drwy gael clicied ar y giât neu drwy symud anifeiliaid sy'n gwybod sut i ddianc o'r safle).

Mae grid gwartheg yn ddull da o atal anifeiliaid rhag dianc os caiff ei osod ar ffordd neu drac sy'n arwain o'r safle. Bydd angen gosod giât da byw wrth ei ymyl os yw'r anifeiliaid am gael eu symud y ffordd honno yn y dyfodol neu er mwyn caniatáu mynediad i geffylau.

5.7.3 Corlannau trin a llwytho

Mae'n hanfodol cael rhywle i lwytho anifeiliaid ar y safle. Mae pobl yn cael eu lladd bob blwyddyn wrth drin gwartheg, naill ai gan fuch wedi'i gwylltio wrth dagio clust lloi yn y cae neu drwy gael eu gwasgu neu eu twlcio wrth eu trin. Gellir trin merlod yn haws drwy ddefnyddio systemau sydd wedi'u cynllunio'n dda, a bydd ystyried hyn yn ofalus yn golygu bod trin yr anifeiliaid yn llawer mwy diogel.

Gellir rhannu corlan lwytho ddelfrydol, fel y dangosir isod, yn ddwy fel y gall y trelar neu'r lori bacio'n ôl i'r gorlan gyda'r anifeiliaid wedi'u cau yn y rhan gefn, yna gellir eu gwthio drwodd i'w llwytho. Mae corlannau dros dro ar gael ond fel rheol mae'n well cael strwythur



parhaol. Mae'n dda cael rhywle y gellir dal anifeiliaid sydd angen eu hynysu neu eu trin.

Systemau trin da byw

Mae rhai awgrymiadau dylunio da ar daflenni gwybodaeth y Côt Ymarfer Amaethyddol Da a bydd cwmnïau fel IAE neu Bateman yn ymweld â'r safle ac yn llunio cynlluniau ar gyfer trin corlannau. Byddant yn ystyried maint ac anian yr anifeiliaid a'r hyn y bydd y corlannau yn cael eu defnyddio ar ei gyfer wrth eu dylunio.

Mae angen lleoli corlannau lle mae mynediad a lle troi ar gyfer trelar da byw a lle mae'n hawdd gyrru anifeiliaid - felly mae angen defnyddio cynllun y ffensys presennol a thopograffi'r safle yn y broses gynllunio. Mae'n well gan anifeiliaid redeg i fyny'r bryn a thuag at y golau felly bydd yn anodd eu denu i gorlan mewn pant tywyll.

Os yw ffens ffin yn rhan o'r dynesiad neu'n rhan o'r gorlan rhaid iddo fod yn ddiogel i'r da byw, yn gadarn ac yn ddigon uchel i atal anifeiliaid rhag neidio allan - maent yn llawer mwy tebygol o neidio allan os ydynt yn teimlo eu bod wedi'u caethiwo felly ni fydd ffens sy'n addas fel ffin arferol yn eu dal.

Efallai y bydd corlannau a systemau trin symudol yn rhatach ac yn ddefnyddiol os oes gennych sawl safle, ond mae'n rhaid eu hadeiladu'n dda i'w hatal rhag tipio os yw'r holl anifeiliaid yn tyrru i un ochr a rhaid eu bod ar gael ar fyr rybudd pan fo angen. O ran merlod, mae angen ochrau cadarn neu fylchau cul rhwng y bordiau i'w hatal rhag anafu eu coesau.

Mae'n bwysig ymglyfarwyddo da byw â'r corlannau, mae eu danfon drwodd heb eu trin neu eu gwirio gydag ychydig o borthiant yn y gorlan yn ffyrdd da o'u hymaddasu fel y byddant yn dod i mewn pan fydd angen.

Os na allwch gael cerbyd i fynediad y coetir efallai y bydd yn rhaid i chi ailystyried yr anifail sy'n pori a defnyddio merlod wedi'u hyfforddi â phenffrwyn neu wartheg y gellir eu cerdded yn ddiogel i'r safle. Bydd angen i chi feddwl am fynediad ar gyfer casglu da byw anafedig os yw'r dirwedd yn anodd.

5.7.4 Cyflenwad dŵr

Mae angen gallu cael mynediad at ddŵr fel pyllau, nentydd neu gafnau bob amser, os nad oes gan dda byw ddŵr am 24 awr gallant fynd yn sâl yn gyflym. Mae halltedd, glendid a lefel pH y dŵr yn bwysig - gall defaid wrthod yfed o gafn gyda haen denau o lwch ar yr wyneb. Gall blodau algaid fod yn wenwynig a gallant achosi problemau yn yr haf. Mae'n syniad da profi dŵr ar safle a sicrhau ei fod yn addas cyn cyflwyno da byw, ac mae'n bwysig cynnal gwiriadau rheolaidd o'r cyflenwad dŵr wrth ymweld â da byw.

Mae gan wahanol dda byw wahanol ofynion dŵr fel y dangosir yn Nhabl 8.

Tabl 8: Faint o ddŵr mae da byw yn ei yfed

Gwartheg		Faint o ddŵr (litr / dydd)
Buwch â llo		50
Blwydd oed		24 -36
2 flwydd oed		36 – 50
Moch		
Hwch sy'n llaetha		18 – 23
Hwch sy'n feichiog / baedd		13 – 18
Mochyn sy'n cael ei dewhau		3 – 10
Porchell diddwyn		1 – 3
Merlod Bach i ganolig		13 – 25
Ceffylau Canolig i fawr		25 – 60
Defaid		
Dafad ag oen		9 – 10.5
Dafad feichiog / hwrdd		4 – 6.5
Dafad sydd ddim yn llaetha	Ychydig iawn - mae gwlybanaeth o laswellt yn aml yn ddigonol	

Gellir darparu dŵr drwy gysylltu prif gyflenwad â chafn neu drwy gysylltu pwmp porfa â sianel ddŵr y gall gwartheg ei weithredu, pypiau pŵer gwynt neu solar neu dancer. Bydd y galw am ddŵr yn amrywio yn ôl cynnwys lleithder deiet yr anifail.

Mae dŵr glân naturiol yn dda os yw ar gael ond gall da byw sy'n ymdrochi achosi gormod o aflonyddwch i'r dŵr a gallant niweidio glannau nentydd, neu gallai fod risg o glefyd gan anifeiliaid ymhellach i fyny'r afon felly efallai y byddai'n syniad da gosod pwmp porfa fel y dangosir yn y llun, y gall gwartheg a merlod ei ddefnyddio i godi dŵr o sianel ddŵr. Nid yw defaid yn gallu defnyddio'r rhain felly byddai angen system bwmp solar neu drydan. Os yw'r safleoedd pori yn agos at gronfa ddŵr sy'n berchen i gwmni, gall eu cyfyngu rhag cael mynediad i gyrsiau dŵr naturiol.



Gellir defnyddio lleoliad cafnau dŵr a mwynau llyfu i ddylanwadu ar ble mae da byw yn pori. Dim ond pellter penodol y byddant yn crwydro oddi wrth ddŵr yfed - awgrymir uchafswm pellter teithio o 1-1.6 km, ond mae pellteroedd byrrach yn fwy dymunol, felly gall symud y ffynhonnell ddŵr eu hannog i bori gwahanol ardaloedd. Gall potsio ddigwydd o amgylch cafnau dŵr felly mae angen ystyried y lleoliad neu'r arwyneb o amgylch y cafn yn ofalus.

Pwmp porfa mewn coetir Coedwig Law Geltaidd

Os nad oes sianel ddŵr ar gael, gellir defnyddio tancer. Gall y rhain fod yn danceri integredig sy'n barod ar gyfer y ffordd gyda chafn sy'n cael ei lenwi a'i dynnu i'r safle (fe'ch cynghorir i gael clo olwyn ar y rhain er mwyn osgoi dwyn). Dewis rhatach yw defnyddio cynhwysydd swmp canolradd (IBC) ar stand gyda chafn ar wahân sy'n cael ei lenwi gan danceri.

5.7.5 Cysgod

Mae bridiau da byw brodorol neu draddodiadol yn gallu gwrthsefyll tywydd garw yn well ar safleoedd ond maent hefyd yn dda am reoli eu hymddygiad i leihau effaith y tywydd. Byddant yn chwilio am gysgod rhag gwynt, eira, haul neu law. Yn gyffredinol, os cânt eu hamddiffyn rhag un elfen o'r tywydd byddant yn llwyddo i gadw'n ddigon cynnes. Mae gwartheg sy'n oedolion yn creu 1KW o egni drwy eu prosesau cnoi cil, felly nid ydynt yn teimlo'r oerfel hyd nes iddo ostwng i finws 17 gradd. Fodd bynnag, os ydynt mewn curlaw, byddant yn oeri cyn cyrraedd y tymheredd hwn. Mae anifeiliaid ifanc a hen yn arbennig o agored i golli gwres a hypothermia, felly mae angen mwy o gysgod arnynt rhag y tywydd.

Mae'n bwysig sicrhau bod y tir pori yn darparu cysgod rhag amrywiaeth o gyfeiriadau gwynt. Mae cysgod hefyd yn hanfodol mewn tywydd poeth, o ran cysgod rhag yr haul ei hun a thrwy ddarparu man oerach i orffwys ynddo. Mewn coetiroedd, mae'n debygol y bydd darpariaeth dda o gysgod bob amser.

Dylai **ardaloedd gorwedd sych** hefyd fod ar gael fel y gall da byw orffwys. Mae angen banc arnynt o amgylch ymyl gwlyptir neu fan hygyrch sy'n ddigon mawr i'r fuches neu'r ddiadell orwedd arno. Mae Rheoliadau Lles Da Byw 2006 yn nodi bod angen i anifeiliaid, nad ydynt yn cael eu cadw mewn adeiladau, lle bo angen ac yn bosibl, gael eu hamddiffyn rhag tywydd garw, ysglyfaethwyr a risgiau i'w hiechyd a bod angen iddynt gael mynediad bob amser i fan gorwedd wedi'i ddraenio'n dda. Eto, mae'n annhebygol y bydd hyn yn broblem oni bai bod y coetir yn serth yn ddiarbed.

Mae **cysgod** yn bwysig ar safleoedd cyhoeddus prysur, mae angen i anifeiliaid allu gorffwys mewn heddwch i ffwrdd o'r torfeydd - felly mae'n syniad da darparu rhan o'r safle lle nad oes mynediad cyhoeddus neu ardaloedd ehangach lle gallant gilio i gadw lefelau straen o dan reolaeth.

5.7.6 Gwirwyr da byw

Gall cael y gymuned leol i gymryd rhan yn y gwaith gwirio stoc ar y safle fod yn ffordd dda o ennyn diddordeb pobl mewn pori a rheoli coetir. Gellir hyfforddi pobl sy'n mynegi diddordeb mewn helpu i reoli stoc gyda'r cyrsiau gwirio stoc LANTRA a gallant helpu i gynnal lles anifeiliaid a phori wedi'i dargedu. Gallant fod yn llysgenhadon gwych ar gyfer y rhaglen bori, helpu gyda thraffig a materion cŵn a chefnogi gwaith rheoli cadwraeth y safle. Cysylltwch â RBST, LANTRA neu PONT i weld pryd mae cyrsiau ar gael.

5.8 Ymgysylltu â'r cyhoedd a'u rheoli

Mae cysylltiadau cyhoeddus cyn pori yn hanfodol os yw'r prosiect am fod yn llwyddiant. Gall hyn gymryd amser ond gall ddod â manteision ar ffurf cymorth leol wrth wirio a chadw llygad am broblemau.

Gall fod yn ddefnyddiol ennyn diddordeb pobl leol yn y prosiect a sut mae'r ffermwyr a'u da byw yn hanfodol i waith cadwraeth a rheoli'r cynefin drwy ddigwyddiadau. Mae PONT wedi cynnal sioeau cŵn a diwrnodau hwyl i ddod â phobl ynghyd, rhoi cyfle iddynt gwrdd â'r porwyr a'u da byw a deall anghenion y coetir a'i fywyd gwyllt.

Gall grwpiau "cyfeillion" fod yn ffordd dda o ymgysylltu â'r gymuned, gallant ddarparu cyswllt rhwng y rheolwyr safle a phobl leol.

Mae angen dod o hyd i'r cydbwysedd cywir rhwng annog mynediad i brofi coetiroedd a pharhau i amddiffyn cynefin mor bwysig. Ar safleoedd sydd â mynediad, dylid gwneud y cyhoedd yn ymwybodol o bresenoldeb da byw drwy ddefnyddio arwyddion a gofyn iddynt reoli eu cŵn yn briodol i leihau straen ar anifeiliaid sy'n pori.

Dylid codi arwyddion ym mhob pwynt mynediad cyhoeddus a dylent fod yn eu lle dim ond tra bo'r da byw yn bresennol. Maent yn rhoi cyfle i esbonio i ymwelwyr pam mae'r anifeiliaid yn cael eu defnyddio i bori'r safle a beth yw'r buddion y gobeithir amdanynt. Gallant fod yn offeryn gwerthfawr iawn ar gyfer gwella dealltwriaeth y cyhoedd o rôl pori wrth gyflawni gwaith rheoli cadwraeth.

Mae arwyddion a dehongli yn ffyrdd pwysig o gyfleu effeithiau negyddol cŵn ar fywyd gwyllt i gerddwyr cŵn, ac maent yn ffordd allweddol o'u helpu i ddeall sut i waredu neu leihau'r effeithiau hynny. Mae'n syniad da ymgysylltu â'r fforwm mynediad lleol ynghylch y dull gorau ar gyfer eich ardal leol.

Wrth ddylunio arwyddion, mae angen ystyried ffurf y geiriau sydd fwyaf tebygol o fod yn effeithiol. Mae'r dulliau posibl yn amrywio o ddatganiadau ffeithiol:

"Mae cŵn yn niweidio adar sy'n nythu ar y ddaear" i bledio ar berchnogion cŵn i ymddwyn yn gyfrifol: "Helpwch eich ci i helpu bywyd gwyllt..." neu esboniadau: "Ehedydd yn nythu yma - cadwch eich ci ar dennyn yn yr ardal hon." Dylid arddangos manylion cyswllt mewn argyfwng yn glir. Gall taflenni â gwybodaeth gyfeillgar am y safle a'r pori i gerddwyr cŵn fod yn ddefnyddiol hefyd.

5.9 Defnyddio technoleg

Bellach mae amrywiaeth o dechnoleg ar gael i wneud pori cadwraeth yn haws i'w reoli. Mae crynodeb o'r rhain wedi'i gynnwys isod.

5.9.1 Coleri olrhain

Gall fod yn hawdd colli anifeiliaid ar safleoedd mawr neu mewn coetiroedd felly mae coleri olrhain yn help mawr. Gall defaid, geifr, merlod neu wartheg wisgo'r coleri ac mae amrywiaeth o wahanol systemau ar gael, gan gynnwys olrhain sylfaenol fel eich bod yn gwybod ble i ddod o hyd i'r anifeiliaid, ffensys anweledig neu ffensys Geo. Mae angen i chi wneud yn siŵr eich bod yn deall y math o dechnoleg a ddefnyddir - mae rhai yn dibynnu ar signal ffôn symudol.

Mae gan y coleri hyn drosglwyddydd i olrhain ble mae'r anifeiliaid ac mae'r rheolwr da byw yn cael y wybodaeth hon ar ap ffôn. Mae'r ap yn dangos map gyda lleoliadau wedi'u cofnodi ar gyfnodau a bennwyd ymlaen llaw. Mae'r batris yn para am oddeutu 3-9 mis cyn gorfod gwefru.



Buwch yr ucheldir yn gwisgo coler olrhain, Aber y Fawddach, Meirionnydd.

5.9.2 Ffensys anweledig

Mae'r system hon yn defnyddio coleri hefyd. Mae ffensys anweledig bellach wedi cael eu defnyddio yn y DU ers blynnyddoedd. Mae cebl yn cael ei gladdu o amgylch y safle ac yn anfon signal sain i'r coler cyn rhoi sioc i'r anifail wrth iddo agosáu at y cebl. Mae olrhain yr anifeiliaid hefyd yn bosibl. Defnyddiwyd ffensys anweledig ar gyfer merlod, yn wahanol i ffensys Geo sy'n seiliedig ar GPS. Mae hwn yn fath sefydlog o ffens, yn hytrach nag yn addasadwy, a gall claddu cebl amharu ar gynefinoedd. Gellir ei ddefnyddio ar diroedd comin ac ardaloedd lle byddai ffensys confensiynol yn difetha'r dirwedd.

5.9.3 Ffensys Geo

Mae'r system 'dim ffens', a gyflwynwyd yn y DU yn 2021 ac a dreialwyd yn Norwy, yn defnyddio ffensys rhithwir a choleri gwartheg ar gyfer lleoli da byw. Mae'r system yn defnyddio

ap ffôn i ddiffinio ffin rithwir o amgylch ardal. Rhaid bod gan yr ardal fan orffwys sych i anifeiliaid orwedd, cyflenwad dŵr a chysgod a rhaid i'r ardal fod yn ddigon mawr i ganiatáu i'r anifeiliaid fod dros 30 metr o'r ffin y rhan fwyaf o'r amser. Rhaid bod signal ffôn da yn y rhan fwyaf o'r ardal hefyd.

Mae'r anifeiliaid yn gwisgo coler gyda synhwyrdd ynghlwm sy'n cysylltu â lloerennau i roi lleoliad GPS yr anifail, ac mae'r rhwydwaith ffôn yn trosglwyddo'r wybodaeth hon i ffôn symudol gan ddefnyddio'r ap. Mae'r uned goler yn cael ei phweru gan fatri sydd wedi'i orchuddio â phaneli solar ar ei gas. Pan fydd yr anifail yn agosáu at y ffin, rhoddir signal sain sy'n cynyddu wrth iddo agosáu at y ffin nes iddo gael sioc drydanol. Pan fyddant wedi'u hyfforddi'n iawn gan y ffermwr, mae anifeiliaid yn dysgu'n gyflym i droi yn ôl pan fyddant yn clywed y sain cyn cael sioc. Mae ffermwyr o Norwy sydd wedi cymryd rhan yn y treialon yn dweud bod lles anifeiliaid yn dda oherwydd ar ôl nifer bach iawn o siociau mae'r anifeiliaid yn dysgu troi wrth glywed y signal. Mae ymchwil hefyd wedi'i gynnal ar les anifeiliaid gan ddefnyddio ffensys geo o'u cymharu â ffensys trydan safonol. Gellir gosod y llinell ffin i eithrio ardaloedd fel disgynfeydd peryglus neu leoliadau planhigion prin neu eiddo. Gellir ei newid i symud da byw i fan ymgynnull cyfleus pan fydd angen eu casglu.

Mae elfen olrhain GPS y system yn golygu y gellir dod o hyd i anifeiliaid yn hawdd ar yr ap ffôn wrth wirio da byw ac, os ydynt yn llwyddo i ddianc, bydd y rheolwr da byw yn cael rhybudd ac yn gallu dod o hyd iddynt.

Bydd y batri yn para oddeutu tri mis pan fydd yn cael ei ddefnyddio ar fannau pori mawr a chaiff ei wefru gan y panel solar.

Nid yw Llywodraeth Cymru yn argymhell defnyddio coleri sioc felly ni allwch wneud cais am grantiau i'w gosod ond maent yn caniatáu iddynt gael eu defnyddio ac maent yn adolygu canlyniadau. Yn ogystal, ni ellir defnyddio coleri ffensys Geo ar ferlod ar hyn o bryd, ond bydd hyn yn cael ei adolygu o hyd.

Adran 6: Cyfeiriadau

Mayle, B. (1999) *Domestic Stock Grazing to Enhance Woodland Biodiversity. Forestry Commission Information Note*. Ar gael ar-lein: <http://www.forestry.gov.uk/pdf/>

Rodwell, J.S. a Paterson, G. (1994). *Creating New Native Woodlands*. Bwletin 112 y Comisiwn Coedwigaeth, HMSO, Llundain

Sumsion, L. a Pollock, M. (2005). *Woodland Grazing Toolkit. West Highland Woodland Grazing Project*. Ar gael ar-lein: <http://www.grazinganimalsproject.org.uk/pub/File/Woodland%20Grazing%20Toolkit.pdf>

Creating New Native Woodlands. Bwletin 112 y Comisiwn Coedwigaeth, HMSO, Llundain
<https://www.woodlandtrust.org.uk/media/1824/wood-wise-woodland-conservation-grazing.pdf>
<https://forestry.gov.scot/woodland-grazing-toolbox>

Dr Beynon's Bug Farm Ltd. www.dungbeetlesdirect.com info@dungbeetlesdirect.com

FACT SHEET 2:



SUSTAINABLE USE OF WORMERS & OTHER PARASITICIDES FOR CATTLE, SHEEP & HORSES

Dung Beetles are nature's bin men! They clear-up dung, fertilize and aerate soils and may control livestock parasite burdens on your pastures.

Unfortunately, some wormers and other parasite control treatments (parasiticides) are toxic to Dung Beetles and our routine animal treatment with these chemicals may be destroying your Dung Beetle population. However, there are simple and easy ways in which you can manage parasites in your livestock to reduce impacts on Dung Beetles and other wildlife and reduce parasite resistance.

1. ONLY TREAT ANIMALS THAT HAVE A PARASITE BURDEN

Check for parasite burdens AND parasite resistance with faecal egg counts and blood tests. Your local vet, equine- or farm stores could do this for you. Depending on the results, your vet can advise on whether treatment is required. But remember to ask your vet to think about Dung Beetles too!

! Most mature cattle should not require any routine treatment for intestinal parasites (worms) as they should have developed natural resistance !

2. TRY TO USE CHEMICALS LESS TOXIC TO DUNG BEETLES

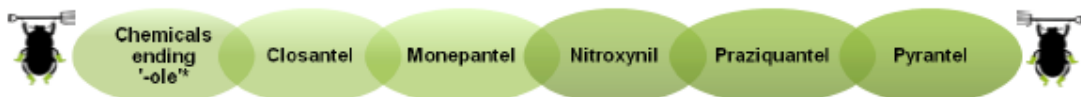
All parasiticides are labelled with their active ingredient. Just take a look on the back of the box or on the instruction leaflet. The order of toxicity to Dung Beetles of the chemical class you will see is:



*SPs (Synthetic Pyrethroids) include Deltamethrin, Permethrin, Cypermethrin & Alphacypermethrin

**IGRs (Insect Growth Regulators) include Dicyclanil, Cyromazine

The following chemicals are unlikely to impact Dung Beetles:



*Albendazole, Fenbendazole, Levamisole, Mebendazole, Oxfendazole, Ricobendazole & Triclabendazole
No data are currently available for Derquantel or Oxyclozanide

Diazinon is an OP (Organophosphate) used in fleece dips. It is excreted in the urine, so whilst it is unlikely to impact Dung Beetles, it may have a negative impact on beneficial soil invertebrates.

Nodiadau:



COEDWIGOEDD GLAW CELTAIDD CYMRU
CELTIC RAINFORESTS WALES

Awst 2021

